

SUPER BLUMINA BABILONIS **(Біблейскія міфалагемы ў паэзіі Р. Барадуліна)**

«На пачатку было Слова, і Слова было ў Бога, і Слова было Бог...» і пры канцы ўсяго – і чалавека і сусвету – будзе слова (чалавечае) і Слова (Божае). Знак першага – у чалавека перад скананнем займае мову, бо слова яму спатрэбіцца крыху ці значна пазней, калі пачнецца ўзважвацца і вызначацца вартасць яго зямнога існавання. Знакам другога могуць стаць існыя знаменні, значныя і велічныя, сілу якіх мы падсвядома адчуваем, але не заўсёды можам адзначыць і спасцігнуць.

І як кожнаму чалавеку, кожнай так нацыі даецца пры нараджэнні і адымаецца пры скананні Мова. І толькі адзін Бог захавае памяць пра яе, бо толькі на гэтай Мове будзе трымаць справаздачу свайго існавання зніклая нацыя, што з кожным чалавекам паасобку адышла ў нябыт.

Вось чаму слова назаўсёды застаецца ў сваёй пастаяннай нязменлівасці, нягледзячы на ўсе намаганні – часу і чалавека – надаць яму новую, неўласціваю яму сутнасць. Як дыямент, які, хоць набыў праз аграненне бляск, зіхаценне, унутрана застаецца першародным алмазам, так і словам не схаваеш ісціну, бо яно ісцінна само па сабе. У слове – музыка, сэнс, у слове – вера і адвечная таямніца, бо яму наканавана быць Словам-пасрэднікам паміж чалавекам і Богам.

Ці не таму ў падсвядомасці кожнай зямной мовы і яе носьбітаў існуе не заўсёды асэнсаванае і аргументаванае сумненне ва ўласных сілах і вартасцях, падуладнасці гэтай наканаванасці, а разам з тым здольнасці выканаць адвечнае прадвызначэнне і, як вынік, – добраахвотна-прымусовы зварот да сілавога поля больш магутных моваў. Падобныя сумненні шматразова павялічваюцца, калі гаворка заходзіць пра мовы, якім адмаўляецца нават права на існаванне ў справаводстве, навуцы і штодзённым побыце, што добра відаць на прыкладзе нашай долі. Беларус даўно ўжо пазбавіў сваю мову арэолу таямнічасці і сакральнасці, і, здаецца, ужо нішто, нават шматлікія спасылкі на подзвіг Ф. Скарыны, С. Буднага, В. Цяпінскага, не кажучы пра святых Ефрасінню і Кірылу, не ўстрывожыць адпаведныя струны яго душы.

Якраз у такіх варунках новага гістарычнага існавання беларусаў, якія яшчэ канчаткова не вызначыліся, каму служыць: Богу ці мамоне, выразна схіляючыся да ўтылітарна-прымітыўнага варыянта апошняй і тым самым амаль адмаўляючы агульнанацыянальны зварот да Госпада, народны паэт Рыгор Барадулін узнаўляе класічныя еўрапейскія і нацыянальныя традыцыі ўвасаблення спрадвечнай ісціны. Падобных асноўных падыходаў у яго будзе тры, прычым кожная спроба складаецца з асноўных трох частак. Невыпадкова першая так і называецца – «Трыкірый» (першая публікацыя – «Польмя», 1993, № 7):

Трыкірый –

Тры свечкі святла
Айца й Сына й Духу святога.
Тры полымі вера звяла
У полымя сэрца Бога.

Полымя свечкі ў хрысціянскай традыцыі ў сваім першасным, галоўным значэнні абазначае любоў Хрыста да чалавецтва і радасць духоўную. Блаж. Сімеон Салунскі так тлумачыў: *Горение свечи символизирует обожение человека, его превращение и очищение огнем Божественной любви. Лампады и свечи суть образ вечного света, а также означают свет, которым сияют праведники:*

Трысвечча.
Трохкутнік.
Трысцё.
Трысцен.
Трыадзінства.
Трыпутнік.
Спрадвечча.
Прадонне.
Жыццё.
І раскрыжаваны пакутнік.

Даволі своеасаблівымі ўяўляецца кожная са свечак, запаленых талентам і натхненнем паэта. Агонь свечак павінен разагнаць цемру, што паяднана са слепатой (сляпы – гэта той, хто не хоча бачыць Ісціну ў Бозе і пакланяецца ідалам: *народ сей ослепил глаза свои и окаменил сердце свое, да не видят глазами и не уразумеют сердцем, и не обратятся, чтоб Я исцелил их* (ІС. 6, 9-10).

Трыкірый Р. Барадуліна – гэта своеасаблівы агеньчык у цемры, што павінен паказаць на выхад з яе. Вось чаму з усяго Новага Запавету ён звяртаецца не да яскрава-жахлівых старонак Апакаліпсісу ці шчыmlівай шчырасці Евангелляў, а спрабуе прайсці следам апостала Паўла, зразумець урок гэтай супярэчлівай натуры. У вобразе Саўла, які праследаваў хрысціян, быў ля эшафота, а можа нават прымаў удзел у пабіцці камянямі святога, а пасля знамення стаў менавіта шчырым неафітам, адэптам новага вучэння і, урэшце, Паўлам, які пакінуў пасля сябе найбольш яскравыя пасланні слова Божага, беларусу бачыцца вельмі многае. Мы чытаем пра знешняга чалавека, які сапсаваны, і пра ўнутранага, які мяняецца штодзённа. Платон сцвярджаў, што ў чалавека дзве душы. Павел бачыць у адным і тым жа чалавеку двух людзей, настолькі звязаных, што адзін без другога не можа быць ні ў славе, ні ў геене, і настолькі раз'яднаных, што смерць аднаго – гэта жыццё для іншага. Беларус заўсёды быў двудушны, згадаем «*Душа не ў сваім целе*» Яна Баршчэўскага і «*Дзве душы*» М. Гарэцкага. Вось чаму асабліва блізкія яму выслоўі апостала Паўла: «*Бо, калі я маюся на незразумелай*

мове, то, хаця дух мой і моліцца, але розум мой застаецца няплодным» (1-е пасланне карынфянам, 14, 14). Р. Барадулін па-свойму пераўтварае гэтыя радкі:

Хоць прысак у прыцемку не атух,
Халаднавата вуголлям
галодным,
У незнаёмай мове моліцца дух,
Але застаецца розум халодным,
Халаднавата сэрцу ў мове чужой,
Нібыта ў неасвенчаным храме,
Што поўніцца неабжытай імжой
І неўсвядомленымі дарамі.
Малітва на матчынай мове адна
І Госпаду, й зорам, і ніцым
лозам –
Усім зразумела будзе да дна,
І ўсцешыць, і разварушыць
розум.

«Але ў царкве хачу лепш пяць слоў сказаць розумам сваім... чым тысяча слоў на незразумелай мове» (1-е пасланне карынфянам, 14, 19). Згаданыя словы Р. Барадулін не цытуе, але ў кожнай з трох(!) строф кожнага твора адчуваецца прыхаваная, унутраная палеміка з тымі, хто не верыць у мажлівасць «сялянскай» беларускай мовы загаварыць такім высокім стылем. Народны паэт свядома падкрэслівае зямныя вытокі беларускіх слоў, ён нават адмаўляецца ад высока распрацаванай стараславянскай лексікі ці яе скарынаўскіх варыянтаў. І ў гэтым ён надзвычай блізкі галоўным заповітам хрысціянства. Так, у свой час Збавіцель ведаў, што сваё асноўнае прызначэнне ён будзе выконваць не сярод фарысеяў і кніжнікаў, а сярод рамеснікаў, якім і ён быў пэўны час, ратаяў, рыбакоў, людзей, якія будуць гаварыць аб сваіх штодзённых турботах, клапаціцца аб тым, ці ўзйдзе пасеянае жыта, ці хопіць яму дажджу, сачыць за надвор'ем, каб убачыць загадзя буру, ці саранчу, што нясе патэнцыяльную шкоду ўраджаю. Ён усведамляў, што стане даступным людзям толькі тады, калі звернецца да іх са Словам, зразумелым ім. Для людзей, усё жыццё якіх звязана з адмысловым сялянскім укладам, усе асноўныя пастулаты новай дамовы Збавіцель увасабляе ў звыклых этапах адвечнага кругабегу земляроба: «Я ёсць хлеб жыцця...»

Р. Барадулін адчувае ўнутраную адпаведнасць падобнага разумення вечнай існасці і ў светаўспрыманні беларусаў. Вачыма касца ён успрымае змену пакаленняў («Луг памяне атаваю пакошу»), вачыма сяўца – веру ў лепшае («І на заснежаную араллю Вадзіў басанож надзею»), душою земляроба – закон вечнасці («Надзеяй жыве хлебароб, хлебараб у Рабстве надзённага

хлеба»). Аднак самае галоўнае – ён падкрэслівае незвычайную адпаведнасць хрысціянскіх ідэалаў нацыянальнаму духоўнаму вобліку беларусаў з іх талерантнасцю, цягпімасцю, надзеяй, любоўю. Падчас амаль тэкстуальна пераўтварае адпаведныя радкі Пасланняў Паўла Р. Барадулін – «І мёртвымі будзьце для грэху, Жывымі – для Бога, ў Хрысце» («Да рымлянаў», 7, 4); «Радуйцеся з тымі, хто радуецца, Плачце і з тымі, хто плача» («Да рымлянаў», 12,15); («Надзею майце, як якар душы» – («Да рымлянаў», 12). Нягледзячы на тое, што «Завершыць труна прастакута Крывыя дарогі жыцця», беларускі паэт бачыць радасць у гэтым існаванні. Таму ён, у адпаведнасці з традыцыяй, звяртаецца непасрэдна да ўсіх, каму выпала шчасце жыць на гэтым свеце:

Прыйшлі, каб пайсці са
сваёй таемнасцю.
Рухавы туман растане.
Дык хоць саміх сябе ўзаемнасцю
Сагрэйце на развітанне.

Бо толькі тады, калі «кожнаму ягоны грэх залічыцца За ваду вадой, крывёй за кроў», калі «душа аднаверніца Споўніць свой абавязак», бо, нарэшце, зразумее, што «ўсё відочнае – часовае. А невідочнае ўсё – вечнае», што «мы не прынеслі на свет нічога і вынесці, значыць, нічога не можам», знішчыцца апошні вораг чалавечы – Смерць.

Галоўны завет Паўла – *Более же всего имейте любовь, которая – связь совершенства, и да возникнет в сердцах ваших мир Бога Христа, к которому вы призваны в одном теле – надзвычай адпавядае светапогляду народнага паэта. Какой земной, таковы и земные; и каков небесный, таковы и небесные. Поэтому, если мы носим образ земного, то будем носить и образ небесного. Но я говорю, братья, что плоть и кровь не будут владеть царством Божьим и тление не будет владеть нетлением.*

Многія з гэтых думак набываюць сваё сапраўды афарыстычнае ўвасабленне. З трох раздзелаў «Трыкірыя» два інспіраваны Ветхім заветам, адзін – Новым. Мажліва, што пасля выразнай мінорнасці, усяленскай тугі і самоты Эклезіяста і Прыпавесцей, міжволі сэрца і душа паэта схіляецца да Асобы, праведніцкая сутнасць якога накіраваны на сцвярджанне Надзеі і Святла, – *(Прежде всего хорошо познакомься с Павлом. Пусть он всегда будет у тебя под рукой, листай его ночью и днём, наконец, выучи его наизусть, – сцвярджае Эразм)*. Апостал Павел прыцягнуў увагу сваімі якасцямі, якія вельмі рэдка спалучаюцца ў адным чалавеку: сіла розуму, цвёрдасць волі, жывасць пачуцця. Менавіта таму ўдалося вырашыць спрадвечную дyleму паміж справай Адама і справай Хрыста, супрацьпастаўленне якіх сталася вызначальным у пасланнях Апостала.

Адам ў Паўла –
родапачынальнік старажытнага
чалавецтва, Хрыстос – новага.
Як Адам нарадзіў грэшнае
патомства, якое жыло пад
гневам Божым і памерла без
прымірэння з Богам, так і ад
веры ў Хрыста нараджаецца
новае пакаленне, што жыве з
Богам і пасля смерці атрымлівае
вечнае жыццё.

Ад Адама (пра Еву Апостал не
згадвае, як і беларускі паэт) для
чалавецтва ішла пагібель, ад
Хрыста – збавенне.

З'яўленне смерці – *заслуга*
Адама, бо чалавек сваёй
прыродай удзельнічае ў
злачынстве праотца. Разам з
тым Адам – правобраз будучага
Адама, г. зн. Хрыста.

Але агульныя вывады аб'яднаны адзіным пастулатам, вуглавым
каменнем веры:

*Совлекши с себя ветхого человека с делами его и облекшись в нового,
который обновляется в познании Бога по образу Того, Который создал его.*
Ветхий человек у Паўла – гэта хутчэй за ўсё той самы Адам *из земли земной*,
які менавіта на зямлі, а не на нябёсах. А пад новым чалавекам разумеецца
нябесны, з неба. Калі пад зямлёй разумеецца ўсё бачнае, а таму часовае, то
пад небам успрымаецца ўсё нябачнае, духоўнае, вечнае. Хрыстос нарадзіўся
і памёр дзеля таго, каб нас навучыць любові. Як захоплена і як палымяна Ён
гаворыць апосталам, што трэба клапаціцца не аб ядзе ці пітве, а пра
ўзаемную любоў. У Пасланні да карынфянаў ён нават аддае любові перавагу
перад цудамі, прароцтвамі і анёльскімі прамовамі. Сам Апостал перажыў у
сабе смерць *ветхого человека* і ўваскрасенне новага. Памёр Саўл, які ўсю сілу
надаваў уласнай праведнасці, і адрадіўся Павел, які ўверыўся толькі ў
благадаць Хрыстову. Жадаючы заснаваць сваё выратаванне на сваёй
уласнай праведнасці, ён праслаўляў не Бога, а сябе самога, вось чаму ён
праследаваў Месію і ягоных адэптаў. Толькі зразумеўшы, што гэты шлях
самаапраўдання вядзе выключна да ўнутранага разладу, да духоўнай смерці,
ён перараджаецца, і перш за ўсё ў любові і вялікім адмаўленні таго, што
перашкаджае ёй авалодаць светам.

*Справдвечнасць не вымяраюць гадамі.
На небе трава забыцця не расце.
Бо, як паміраюць усе ў Адаме,
Ажываюць гэтак усе ў Хрысце.*

*За грэх, што пайшоў ад Адама і Евы,
Нясе пакуту зямная плоць.
І як мяняюць убор свой дрэвы,
Мяняе паству Сваю гасподзь.*

*І адпаведна кожнаму ў цару –
Рабу й анёлу – нальецца ўшчэрць
На тым Судзе, што вызначыць кару.
Апошні вораг знішчыцца – смерць.*

Рыгор Барадулін у пэўнай ступені перараджаецца таксама, парываючы з як паасобнымі момантамі ўласнай паэтычнай творчасці, так і класічнай еўрапейскай традыцыі, закладзенай яшчэ рамантыкамі, перш за ўсё П.Шэлі, які знайшоў адказ, як яму здавалася, на праклятыя пытанні, якія задаваў яго сябра Байран *мирозданию* яшчэ з дзяцінства, баючыся вечнага агню за сваю сваволью і крамолу. Калі для лорда вызначальнымі былі суадносіны Бога і д'ябла ў будове гэтага злага сусвету, то ідэаліст-атэіст Шэлі пераконваў, што гэтыя вялікія антыподы ёсць толькі праекцыі чалавечых памкненняў. Ён прапагандаваў веру ў выключную магутнасць чалавека, які можа змяніць кардынальна гэты свет і знішчыць зло. Шэлі становіцца прапагандыстам пантэістычнай любові, якая разліта па ўсім на свеце, і гэта замяняла яму рэлігію. Байран настойліва шукае Бога, пакутліва спалучаючы дзіцячыя страхі смерці з непазбежнасцю пакарання за ўжо далёка не ўяўныя грахі, сярод якіх былі абвінавачанні ў інцэсце і садаміі. Спрабуючы апраўдаць сябе, ён укладае ў вусны загалоўнага героя “Каіна” не столькі пратэст першага забойцы на зямлі, колькі спробу перакласці ўласную, байранаўскую віну на плечы Дэміурга.

Да, есьм я. Но я ведь не просился, жизнь здесь я сам себе не создавал. Гэта крык душы Байрана, які ўсё жыццё лічыў, што ён адзначаны пячаткай Каіна, асуджаны, як і братазабойца, блукаць па зямлі (вось чаму паэт нідзе не знаходзіў месца сабе і памёр удалечыні ад радзімы), а сама паэма з'яўляецца не творами атэіста, а *ерэтыка*, невыпадкова яна расчаравала вельмі многіх. Нават В.Скот, якому была прысвечана паэма, мужна прыняўшы прысвячэнне, вымушаны быў заступіцца за Бога: *Великий ключ к тайне, может быть, заключается в несовершенстве наших способностей. Мы видим, сильно чувствуем то частичное зло, которое нас угнетает, но мы знаем слишком мало об общей системе вселенной, чтобы понять, каким образом существования этого зла может быть совместимо со всеблагодью создателя.* Рамантыкі ўжо маглі нават кідаць выклік Богу, невыпадкова Ф.Шлегель усклікаў: *Чем люди являются среди прочих творений земли, тем являются художники по отношению к людям.* Бадлер не менш апантана сцвярджаў, што мастак ні перад кім не адказвае. Ён сам для сябе і кароль, і святар, і Бог. У беларускай мастацкай традыцыі падобных адмоў у такім яскравым увасабленні не было, кожны з паэтаў шукаў уласную дарогу да сакральнага. Шлях Барадуліна да Бога ідзе пад велічнай зоркай любові – да жыцця, радзімы, маці, чалавецта, нацыі. Любоў напаўняе прамудрасць бытавання, што толькі і можа надаць сэнс існаванню: «Прамудрасць муруе, разьбярыць, жне. За хмарами розум блукае»; «І была прамудрасць пры гаспадары І тады ўжо, як Ён з сутоння Угрунтоўваў аблокі ўгары, Мацаваў крыніцы прадоння», «Ісціну купі й не прадавай Розуму, прамудрасці й вучэння». Беларускі паэт добра ведае, што менавіта 1) *премудрость построила себѣ домъ, вытесала семь столбовъ его.* 2) *заколола жертву, растворила вино свое и приготовила у*

себя трапезу 3) послала слугъ своихъ провозгласить съ возвышенности городскихъ. Найвышэйшая мудрасць нарадзілася раней, чым горы, калі не было ні крыніц, ні палёў, ні нават зямлі і пылінак сусвету, а таму той, хто знаходзіць яе, здабывае жыццё і багадаць ад Бога. Дом, збудаваны ёю, гэта метафара Божага царства для духоўнага жыўнення, асветы і асвятчэння людзей, якіх і запрашаюць у храм на бяседу.

Асновай усяго цыкла з'яўляецца ўрачыстасць разумення гэтай ісціны вялікай. Вось чаму Р. Барадулін перастае адзначаць візуальна спасылкі на тэкст пісання, а ў некаторых выпадках здымае іх, захоўваючы адзіны настрой твораў. **Littera occidit, spiritus autem vivificat** – Бог сдзелаў нас прыгоднымі служіцелямі новага завета, не буквы, а духа: *ибо буква убивает, а дух животворит*», – сцвярджаў сам Павел.

Вобразнасць, метафарызацыя дапамагаюць Р. Барадуліну перайсці да ўвасаблення больш складаных аспектаў Старога Завету, сярод якіх, зразумела, выключнае месца займае Эклезіаст, XII глава якога ва ўзнёслай паэтычнай форме ўвасабляе паступовы прыход старасці, а затым і самой смерці чалавека. Згадаем, як жа ўспрымае мудры Саламон гэтыя з'явы:

«У той дзень, калі задрыжаць тыя, хто вартуе дом» (рукі і ногі), «перастануць малоць тыя, што мелюць» (зубы), «зацемняцца тыя, што глядзяць у вакно» (вочы), «калі чалавек будзе уставаць з крыкам пеўня» (старэчая бяссонніца), «зацвіце міндаль» (сівыя валасы)...

Выключна паэтычным успрымаецца сусвет Барадуліна: («прыцемкі – паслугачы начы – Гоняць стому з пасвішчаў дадому», «круціць час туману самакрутку. Завітаўшы на луг на бягу», «і старасці зірк варожы, і сталасці ціхі пагляд»). Якраз магутнае валоданне родным словам, адчуванне ўсіх яго адценняў і дапамагае беларускаму паэту ў поўнай адпаведнасці з нацыянальнымі адметнасцямі ўспрыняць і ўзнавіць адвечныя ісціны. Перад жахлівасцю ямы, што «пазяхае спрасоння» і не адрознівае – бедны розумам ці багаты, калі «не насыціцца бачаннем вока, не напоўніцца слуханнем вуха», калі бачыцца толькі дарога, «па якой знікаем зрэшты ўсе», усім валодае нястрыманы страх Гасподзень, страх адвечны: «І прахам зробіцца прах, бо прахам ён быў спачатку». Р.Барадулін яшчэ раз згадвае па-мастцку дасканалыя вечныя ісціны:

«Не прасі заставацца ўдачу. Не малі затрымацца хвалю, Сэрца мудрых – у доме плачу, неразумных – у доме балю». Бо на кругі свае вяртаецца вецер з пакораю, бо няма пра былое памяці, як не будзе яе і пра наступнае, а толькі, як заўсёды, не стоміцца душа прасіцца у вырай:

Усё – пачатак тла і лоўля

дзьмушак.

І млоснасць духу – усё лухта

лухты.

Спадаюць дні, як ягады ў

гарнушак,

І мы – як з дрэва існасці лісты.

А вось як гучаць па-беларуску славуця словы Саламона – «Болей мудрасці – болей смутку. Памнажаюць веды туту»:

І пераважыць сілу знямога,
З пакутай шаля — з уцехам
шалю.

У мнагамудрасці смутку
многа:

Чым болей ведаў, тым болей
жалю.

Аднак не адным пачуццём песімізму, марнасці існавання прасякнуты згаданыя радкі. Вялікай мудрасцю лічыцца здольнасць убачыць у гэтым Свеце не толькі падрыхтоўчы этап для будучага ўвасаблення, але і цудоўнае месца, дзе можна знайсці сапраўдныя радасці і асалоду ў гэтым бытаванні. А таму патрэбна пражыць гэты накіраваны век на зямлі ў поўнай адпаведнасці з Божымі (чалавечымі?) законамi – такі ўрок выносім мы з вуснаў сапраўды народнага паэта Рыгора Барадулiна, які паказаў велiзарныя мажлівасці беларускага духу і слова ўспрымаць мудрасць адвечных ісцiн. (Асаблiва гэта заўважна ў цыкле «Слядамі прытчаў Саламонавых».)

«Трыкірый» пачынаецца з увасаблення адной з самых песімістычна-паэтычных кнiг Бiблii – Эклезiаста, якую амаль цалкам разабралi на цытаты, а таму добра вядомую чытачу. «Следам Эклезiаста» Р.Барадулiна складаецца з 28 твораў, у кожным з якіх змешчана па 3 катрэны (падобная форма застанецца дамінуючай і ў «Следам прыпавесцей Саламонавых» і «Следам Апостала Паўла» – траiчная аснова вызначае будову цыкла.

У цэлым існуе яшчэ і праблема падыходу да мастацкага ўвасаблення вечнай дамінуючай мудрасці Бiблii, над чым доўга разважаў яшчэ славуты Эразм. Трэба засвойваць жыццё і культуру ўсяго чалавецтва, каб паступова наблізіцца да Боскага Пiсання, у якім няма нічога пустога, ні нават йоты, якая не вартая захаплення, даследавання, пазнання. Трэба цалкам прысвяціць вывучэнню Божага Слова, а ўсё жыццё з'яўляецца падыходам да гэтай велiчнай справы. *Врываются в познание божественных Писаний с немывыми руками и ногами – своего рода святотатство. Иероним осуждает бесстыдство тех людей, которые только что отойдя от своих занятий, осмеливаются толковать божественные писания; гораздо бесстыднее поступают те, которые осмеливаются на то же самое, даже и не отвещав их.* Дух Божы заўсёды меў сваю мову і свае вобразы, якія паэт павiнен перш за ўсё засвоiць метадам пiльнага назiрання. *Божественная мудрость лепечет с нами, как заботливая мать приспособливает свои слова к нашей детскости.* Яна можа апускацца да чалавечай нiзкасці, аднак задача чалавека – узняцца да яе вышынi.

Мудрасць нябесная вельмі цяжка паддаецца пазнанню. У магічных заклінаннях заўсёды ёсць шмат слоў, незразумелых тым, хто іх прамаўляе. Таму нельга загразнуць у пустых літарах, трэба імкнуцца да схаванага сэнсу, толькі тады табе адкрыецца кніга, замацаваная сямю пячаткамі. І адкрые яе *Тот, кто имеет ключ Давидов, Кто замыкает; никто не откроет тайн Отца, которых никто не знает, кроме Сына и того, кому Сын пожелает приоткрыть их.* Вось чаму практычна ўсе даследчыкі Бібліі супрацьпастаўляюць Боскую і зямную мудрасць: *Ведь мудрость этого мира – это глупость у Бога; Не сделал ли Бог мудрость мира сего глупостью?*. Эразм пісаў, што *из толкователей божественного Писания более всего выбирай тех, которые дальше всего отходят от буквы*, і называе першым ім'я апостала Паўла.

«Трыкірый» Р. Барадуліна – выключная (не пабаімся гэтага слова) з'ява ў духоўным жыцці беларусаў канца ХХ стагоддзя, другога тысячагоддзя. Для нацыянальнай паэзіі яна роўнавялікая «Вянку» М. Багдановіча пачатку ХХ стагоддзя. Вызначальнай яна стала і ў творчай эвалюцыі народнага паэта, якога па традыцыі крытыка цаніла ў першую чаргу як пранікнёнага лірыка. Сапраўдным філосафам, не кніжнікам ці фарысеем, а ўвасабленнем зямной мудрасці, шматвяковага вопыту свайго народа паўстаў Р. Барадулін у сваёй першай, але надзвычай паспяховай спробе дакрануцца да мудрасці вечнай. Рыгор Барадулін – выключна арыгінальная асоба, якой ён застаецца ў сваёй творчасці. Менавіта таму ён, шчодро засвойваючы еўрапейскі мастацкі вопыт, заўсёды ўзбагачае яго сваімі арыгінальнымі падыходамі і знаходкамі. Тычыцца гэта і не вельмі, а то і зусім не «біблейскага» (у сэнсе атрыбутыкі) жанра балады.

Разважаючы вышэй пра эвалюцыю балады, якая пачыналася як літаратурны жанр з матыву пратэсту супраць Бога («Ленора» Л. Бюргера, дзе галоўная гераіня адмаўляецца наведваць царкву, бо лічыць, што рай – гэта там, дзе яе Вільгельм і, адпаведна, пекла там, дзе яго няма), мы згадвалі, што цяперашняя яе эвалюцыя вядзе да пошукаў Храма (як у В. Шніпа) ці наогул Бога, чым як бы замыкаецца кола пошукаў старадаўняй і аўтарытэтной формы. Гэта значыць, што нават звыклы рамантычны твор пра з'яўленне мёртвага жаніха можна прачытаць як казку пра здані і адначасова як філасофскую прытчу аб тым, што нельга, зыходзячы з найўных чалавечых уяўленняў аб вышэйшай справядлівасці, весці барацьбу з Крэатарам. Бо цяжка спалучыць нябесную і зямную справядлівасць, а таму наўрад ці варта ўсхваляць памкненні рамантыкаў стаць кавалём сваёй долі і ў гэтым зраўняцца з вышэйшым прадвызначэннем.

Адметным ў гэтым плане з'яўляецца цыкл «Біблейскіх балад» Р. Барадуліна, куды напачатку ўвайшло восем твораў. Рыгор Іванавіч у свой час заявіў пра сябе як майстра суровых драматычных балад, што памкнуліся спасцігнуць паэтыку суровай прастаты народных першаўзораў. Але ў азначаным цыкле ён паўстае ў выразна новым абліччы, як і творы ягонага

ўлюблёнага жанру. Можна здацца, што паэт стварае проста новыя ілюстрацыі да агульнавядомых сюжэтаў і падзей са Старога і Новага заветаў («Ной», «Сорак год», «Кайнасьць», «Спакуса», «Паломніца», «Тайная вячэра», «Просьба», «Перамога»), адкуль ён выбірае найбольш значныя і велічныя вобразы. Але і сам выбар у значнай ступені абумоўлены баладным трагізмам – забойства брата, адмова ад Бога, здрада настаўніка, смерць на крыжы...Затым аўтар далучыў яшчэ чатыры творы («Наканаванне», «Зрачэнец», «Выратаванне», «Язэп»). У гэтым плане Рыгор Барадулін выключна арыгінальны. Як вядома з гісторыі еўрапейскай балады, якая хоць пачыналася з выкліку звычайнай загаханай да звар'яцеласці і апантанасці дзяўчыны самому Дэміургу, непасрэдна біблейскія міфалагемы практычна не станавіліся асновай, вядучымі матывамі іх сюжэтаў. Калі не згадваць увасабленні ўзаемаадносін Самсона і Далілы ў рускай і беларускай традыцыі, пасобных згадак Божай Маці ў чэшскай традыцыі, то трэба сказаць, што практычна балада не звярталася да біблейскай мудрасці і вобразнасці, бо асноўныя задачы мастакоўскія рэалізоўваліся з дапамогай фантастыкі ў народна-фальклорным стылі, традыцыйная міфалагічная аснова выключна дамінавала. Нават святар англіканскай царквы, заснавальнік англійскага рамантызму, аўтар «Лірычных балад» С.Кольрыдж для сваіх баладаў зусім не выкарыстоўвае біблеізмы. Як і святар-каталік К.Сваяк, які толькі адзін раз звярнуўся да вобразу Самсона. Таму перад Р.Барадуліным стаяла выключная мастакоўская задача: увасобіць у формах жанру балады зусім не ўласцівыя для гэтага часу тэмы і вобразы. Можна, канешне, звярнуцца да ўласных, нацыянальных напрацовак, хаця баладу паядноўваюць з вечнай Кнігай агульныя матывы – віны, смерці, страху, любові і нянавісці.

Беларуская балада, як ніякі іншы жанр, мае выключныя традыцыі вобразнасці. Р. Барадулін іх значна ўзбагачае, развівае, стварае новае бачанне. Згадаем, жыццё ў каўчэгу перадаецца так: «Усё, што крыляла, паўзла, капыцела Бы ў хісткай калысцы»; Масей у пустэльні, якая нагадвае чэрвань печы, загадвае змроку *лысець*, спавівае вінаграднай лазой *тугу, каб знявер'е ступіла кіці*; непераадольнасць спакусы сцвярджае тэзіс – «І кожны чалавек да скону дзён Хітруе, спакушаецца, раўнуе»; веліч нараджэння Збавіцеля ўслаўляе жывая і нежывая прырода – «Хвала суцішала дыханне вала, Спакора каня падкавала»; Хацелі пакінуць сябе валуны; метафарызацыя – «І ціха стаялі зямныя грахі. І чуткі слязу выціралі»; трагедыю ягонага велічнага ўчынку сцвярджае ажыўленне метала – «На ўсіх хапала сляпых цвікоў. І не хапіла відупчага жалю».

У баладным цыкле, які невыпадкова складаецца з дванаццаці твораў, Р. Барадулін падсвядома палемізуе з Байранам, якога ў свой час перакладаў, рашаючы адвечнае анталагічнае пытанне ўсіх часоў і народаў сваім, народным, рытарычным: «Дык хто паслаў спакусу, Гад ці Бог? Хто Еву хітрым надзяліў імпэтам? Калі б Адам спакусу перамог, Ці мы былі б цяпер

На свеце гэтым?” Народны светапогляд дамінуе і ў баладзе “Кайнасць”, дзе адвечны голас крыві і пракаляцця ўзмацняецца апісаннем народнага тлумачэння ценю на месяцы, у якім бачыцца гарбаты чалавек, які нясе забітага брата. Пячатку заўсёднага выгнанніка, якой так баяўся англійскі лорд-паэт, Р. Барадулін тлумачыць тым, што дабро трэба рабіць з радасцю, не ўнураць твар паныла, бо інакш грэх ляжа ў дзвярох. (Як складана паэтам знайсці апраўданне для Бога, але Р.Барадулін, хоць і трохі з фарысейскай традыцыяй, спраўляецца з гэтым заданнем, перад якім спасавалі вельмі і вельмі многія).

Па сутнасці, усе баллады ўяўляюць сабой некалькі трыпціхаў, дзе кожная са створац уяўляе сабой пэўны сюжэт са Старога (5) ці Новага Запавету (7), але ўсё аб’яднана адзіным месцам дзеяння, над якім бачыцца святая зорка, месяц, вока Божае. На нашых вачах як быццам адбываецца нараджэнне чалавецтва з усімі яго вартасцямі і недахопамі. Перад намі рэалізуецца дзіва неверагоднае, фармуецца наонасфера, ці, што будзе болей дакладна, сфармаваны новы сусвет, толькі што разбіты формы, у якіх ён адліты і на вачах свет ужо застывае, цвярдзее, а таму пакуль жывое ўсё: і камень, і зялёны; яшчэ ўздымаюцца хвалі патопу; бачна вера маладая, якая мужнее на вачах; збоку стаяць грахі; “цвікі не стынуць доўга”; “дабро квітнела і камянела зло”; “камень глух каля пячоры”; “лямант укажанеў”; цвярдзее не толькі душа, але і ўсё, бо нават “свет змаладзелы не хоча старэць”. Р. Барадулін адчувае яшчэ рыхласць часава-прасторавых межаў, якія не такія жорсткія як у наш час, а яшчэ плывуць як воды (ці не тады ўзніклі ўяўленні пра плынь часу), якія можна напавіць у любым напрамку (“Гэта ўчора хацелі заўтрашні зпагодзіць дзень”). Тады ўсё можна было перавярнуць (“неба рунела”, “права мець у хлеме высокі трон”), нават самае галоўнае – “і з двору выйшаў, Як з свайго нутра”. Апошні вобраз надзвычай складаны, шматаспектны, амбівалентны, не падаецца адзінай разгадцы.

Баллады ўяўляюцца галаграфамі самых трагічных і ўзнёслых старонак Бібліі. У гэтым яны падобныя да твораў у разуменні В.Гюго, які пісаў у прадмове да ўласнай кнігі “Оды і баллады”(1826): *Это причудливые поэтические наброски: живописные картины, грезы, рассказы и сцены, легенды, порождённые суеверием, народные предания.* Менавіта таму выразна бачацца – «Абыякава шлі гады. Гналі перад сабой людскую зграю»; лямант «Укрыжуй, які укажанеў»; пугі, як маланкі, што абвілі цела Хрыстова; душа, што не можа адмыцца ад крыві; мужненне маладой веры, і ўрэшце вобраз Ягоны, што «*выйшаў з хаты Свой несці крыж...*»

Балада можа ўзнаўляць выключныя падзеі ў жыцці людства, але ў поўнай адпаведнасці са сваімі жанравымі законамі, сярод якіх галоўны – закон абмежавання, захавання формы, што ў сваю чаргу вядзе да лапідарнасці, сцісласці, канцэнтрацыі. Як згадваў Гегель, «баллады хоць і ў меншых маштабах, чым уласна эпічная паэзія, ахопліваюць, як правіла,

цэласнасць замкнута ў сабе падзеі, аднак накідваюць яго карціну толькі ў найбольш выключных момантах». Балада заўсёды карысталася правам выбару: «Падзея, што падыходзіць для адлюстравання ў гэтым жанры, павінна сама ў сабе ўтрымліваць баладную сціснутасць, яна павінна быць у сапраўднасці баладай», – сцвярджаў І. Бехер. У класічнай баладзе перадаюцца не разважанні наконт падзей, а самі падзеі і страсці, прычым у непасрэднай, маляўнічай, высокамастацкай форме. Прычым у падзеях «праяўляецца індывідуальнае дзеянне асоб, першабытнае, нястрыманае ў любові і нянавісці, творча імпульсёнае і непасрэднае» (В. Жырмунскі). Сюжэт заснаваны на вузлавых момантах, на дзеянні самага высокага напружання, якое сканцэнтравана вакол галоўнай падзеі. Нельга сказаць дакладна, калі адбываецца дзеянне, як і пагадзіцца, што яно акрэслена ў прасторавых межах. Гэтае дзеянне адбываецца на авансцэне гісторыі.

Балада – адзін з самых эмацыянальных жанраў: душа, эмоцыя заўсёды выходзіць на першы план. Аўтар як бы робіць дослед, у якім скурпулёзна, з дапамогай уласнага вопыту і арыентуючыся на маральныя ідэалы чытача, даасэнсоўвае, дастварае накінутую пункцірам карціну, што выклікае самыя разнастайныя асацыяцыі, пачуцці, уяўленні. Баладнай паэтыцы не ўласціва апісальнасць, у яе выпрацавана адметнае ўяўленне адной дэталю, эпітэтам, метафарай апеляваць да пачуццяў, асацыяцый чытача, выклікаць яго да суаўтарства. Таму ў адным выразе можа скандэнсавацца памяць эпохі, чалавецтва. Менавіта гэтым і тлумачыцца поспех падыходаў народнага паэта ў стварэнні формы біблейнай балады.

Выключная вобразнасць слова, аб чым мы гаварылі вышэй, і ў дадзеным выпадку ўзмацняе гучанне маленькіх (у сэнсе аб'ёму) трагедый. Паэт, нібы драматург, раскрывае канфлікты ў кульмінацыйных момантах, вызваляе іх ад сувязі з іншымі канфліктамі, а таксама ад усяго прамежкавага і пабочнага – тым самым з асаблівай сілай выяўляючы іх унутраную сутнасць, ідэйна-псіхалагічны пафас. Творы ягоныя – выключна кампактныя, што абумоўлена спецыфікай вобразна-выяўленчых сродкаў: адмаўленне дэталізацыі характараў і з'яў, павольнасці, замаруджанасці сюжэтнага дзеяння. На змену імкліvasці і драматызму дзеяння, эмацыянальнай усхваляванасці, экспрэсіўнасці паэтычнай інтанацыі, вастрэні дыялога, што характэрна для класічнай балады, прыходзіць напружанне думкі, эвалюцыя філасофскага вобраза, ідэі, што тычыцца ўжо не асноўных рысаў чалавечага характару, а чалавечай экзістэнцыі.

Кніга Эклезіяста, аўтарства якой прыпісваецца часцей за ўсё Саламону, вылучаецца сярод кніг Бібліі тым, што яна ўяўляе сабой нібы разгорнуты, развіты адказ на асноўнае пытанне кожнага чалавека паасобку і ўсяго людства ў цэлым – у чым заключаецца шчасце чалавечае на зямлі і ці мажліва для чалавека дасканалае, поўнаўартаснае шчасце (не часовыя і хуткаплынныя радасці, а менавіта спрадвечнае шчасце). І адказ гэты зусім

не суцяшальны – нішто ў свеце не можа зрабіць чалавека такім, бо ўсё марна, бескарысна, непатрэбна. Бо ўсё ў гэтым свеце падпарадкавана нязменным, *однообразным* законам, а таму знаходзіцца ў вечным кругазавароце, што не дае ніякай надзеі на поспех, бо рух, развіццё накіравана не ўперад, а па замкнутаму колу. Нязменны кругазаворот стаўся асновай не толькі прыроды, але і жыцця чалавечага, дзе псіхічныя з’явы чаргуюцца з такой жа паслядоўнасцю, як і ў з’явах прыроды. І гэтыя вечныя змены-паўторы абсалютна не залежаць ад волі чалавека, а таму, сцвярджае Р. Барадулін:

Узыходзіць сонца, каб зайсці,
І заходзіць узысці нанова.
Што было, паўторыцца ў жыцці,
Бо жыццё – няспыннасці аснова.
І нікуды сонцу не ўцячы,
Не даверыць клопат свой нікому.
Прыцемкі – паслугачы начы –
Гоняць стому з пасвішчаў дадому.
Крэсівам святла па крамяні
Веры б’е ад цемры абаронца.
Мільгацяць у колах прамяні.
Узыходзіць і заходзіць сонца.

Суэта суеть – у яўрэйскім гучанні *hebel* ад халдэйскага *habal* – дыміцца, выпарацца – азначае ніштожнасць, бескарыснасць, тлен, марнасць, непатрэбнасць. Паўтор слова з варыяцый формы – не проста паэтычны прыём (як *Песнь ПеснѢй*), а падкрэсліванне градацыі (параўнаем беларускі эквівалент «Найвышэйшая песня», «Песня над песнямі»). Менавіта гэтаму і падпарадкоўваецца спалучэнне *лукта лукты, марнась марнасьцяў* і г.д. Як некалі ў старабеларускай скарынаўскай традыцыі *Суэта над суэтамі и во суетно и утешение духово*.

Усё, што створана пад сонцам, г.зн. на зямлі, велічнае і высокае, марным яно ўяўляецца толькі ў суадносінах з чалавекам і асабліва ягонай надзеяй на шчасце і пазнанне ягонае. Р. Барадулін следам за Эклезіястам паэтычна паказвае раўнадушна-абьякавы кругазаворот з’яў прыроды:

Восходит солнце, и заходит солнце, и спешит къ мѣсту своему, гдѣ оно восходит (I:5)

Узыходзіць сонца, каб зайсці,
І заходзіць узысці нанова.
Што было, паўторыцца ў жыцці,
Бо жыццё – няспыннасці аснова.

Идетъ ветеръ къ югу, и переходитъ къ сѣверу, кружится, кружится на ходу своемъ, и возвращается вѣтеръ на

Б’ецца над поплавам сноў
Белаю весткаю чаіца,
І на кругі свае зноў

круги своя (І:б)

Вецер з пакарай вяртаецца.

*Всѣ рѣки текутъ в морѣ,
но морѣ не переполняется*

Усе цякуць у мора рэкі,
А мора не перапаўняецца.
Ствараюцца грахі й агрэхі,
А ўпартасць не перапыняецца.

Немажлівасць абсалютную зямнога чалавечага шчасця (*Задача – сделать человека счастливым – не входила в план сотворения мира (З.Фрейд)*) падкрэслівае выключны кантраст, непераадольная мяжа паміж слабасцю ўнутранай сутнасці чалавека і чалавецтва (якое штоімгненна мяняецца) і магутнай, несакрушальнай асновай прыроды. Таму беларускі паэт амаль не мяняе вербальную сутнасную аснову афарызму.

*Родъ проходит, и родъ приходит, а
земля пребываетъ
во – вѣки.*

Род прыходзіць,
і праходзіць род,
А зямля трываліцца на
векі...

Гэтае сутнаснае пытанне найбольш паэтычна ўвасоблена ў выказванні «*Что суетѣ той суеты, что земля, созданная для людей, пребываетъ, а самъ человек, господин земли, мгновению распадается въ прахъ*» (Бл. Іероним).

Усё на свеце, сцвярджае беларускі паэт, адбываецца пры прѳмнях Сонца, што прабіваецца праз спіцы кола (уявіце велізарнейшае кола часу, што коціцца па зямлі на святло адвечнае), і асвятляе на імгненне спрадвечную цемру. І як тут чалавеку не ўзбунтавацца супроць панылай аднастайнасці і нязменнага млёну ў паняверцы, калі нават рэкі не стрымліваюць высокага гневу ад пастаяннага паўтору і з шаленства ўпадаюць у паслушэнства, каб урэшце абрынуцца навальніцай. А чалавек так не ўзгневаецца, бо памяць чалавечая – нішто:

*Нетъ памяти о прежнемъ, да и о
томъ, что будетъ, не останется
памяти у тѣхъ, которые будутъ
послѣ*

Пра былое памяці няма,
Як і пра наступнае не будзе.
Снегам замяце свой след зіма,
Голас свой вясна схавae ў гудзе.

Розум чалавечы не дасць адхлону, дарэмны спадзяванні:

*Потому что во mnogой мудрости
многo печали, и кто умножаетъ
познанія – умножаетъ скорбь.*

Болей мудрасці – болей смутку,
Памнажаюць веды туту.
Круціць час туману самакрутку,
Завітаўшы на лут на бягу.

Смак адчуць прыправы гаркавай
Кожны хоча, дзе толькі льга.
На зацятым лузе атавай
Узыходзіць мудра туга.

Няма шчасця ў весялосці, у працы, у багацці, бо нічога новага няма пад сонцам:

Бываеть нѣчто, о чем говорятъ: «Вось гэта новае!» – пачуеш крык
«Смотри, вотъ это новое», но это Дарытніка ў даверлівым настроі.
было уже въ векахъ, бывшихъ А новаму згубіўся нават лік,
прежде насъ. Яно – даўно забытае старое.
Сурочанае вокам забыццё
Трымае свет сваёй уладай цъмьнай,
І ўсё забытае, як адкрыццё,
Вяртаецца авечкаю рахманай.
Бягуць вятры з вятрамі наразмін,
І цешыць цішу гамана зямная.
І чалавек – забыты напамін,
Які жыццю пра смерць напамінае.

Над усімі пакутамі чалавечымі валадарыць самае вялікае зло – смерць: «усё адбылося з праху, І вернецца ў прах усё»; «І прахам зробіцца прах, Бо прахам ён быў спачатку»; «Смерць бярэ мудраца й недарэку, І нікога не вылучае» Р. Барадулін падкрэслівае ўсемагутнасць страху, якому падуладна ўсё – і меч, і серп, і кап'ё: «Страх чуе ў цемрадзі кожны закутак». Страх смерці павінен многае змяніць у жыцці чалавека. Беларускі паэт неаднойчы падкрэслівае следам за вялікім папярэднікам, што невядома, дзеля чаго чалавек быў створаны, як і ўвесь гэны свет: «Бог не скажа пра свой намер, І паўторыцца ўсё. І мінулае Бог пакліча».

Апошнія радкі сведчаць пра тое, што не трэба так ужо падкрэсліваць марнасць існавання ўсіх папярэдніх пакаленняў людзей. Зразумела, пастаянны, аднастайны рух рэчаў па адным і тым жа шляху, па адным коле не можа нарадзіць нічога новага. Разам з тым, марны крутабег нябесных свяцілаў не можа стацца вызначальнейшым законам для жыцця чалавечага, бо ягоная натура мае ўсё ж такі выразна іншую сутнасную аснову, і таму аналіз прыродных з'яў можа нешта падказаць, але цалкам замяніць даследаванне псіхалагічнага і разумовага стану чалавека не здолее. Рыгор Барадулін адчувае гэтую ўстаноўку Эклезіяста. Таму ён не асуджае маладых, што шукаюць уцехі і весялосці:

Пирь устраиваются для
удовольствия, и вино веселитъ

Вокам спакойным пасі прыгажосць,
Доўга мірыся з абразам.

*жизнь, а за всё отвечает
серебро.*

Шчыра прымай весялосць, ягамосць,
Срэбра за ўсё адказвае.
Срэбра пазычыла свету зямля,
Каб белацелае звычайна,
Браўшы пачатак свой ад мазаля,
Гула, змушала, ўзвялічвала.
Срэбра пільнуе і сон твой, і скон,
І недакончанай фразыю
Глушыць, і скрушыць, і радуе звон –
Срэбра за ўсё адказвае.

Разам з тым у чарговы раз чуецца зварот вопытнага настаўніка: не забывайце, што гэтыя кнігі *учительские*. Памятай, юначка, што прыцягненне да зямных уцех шкодзіць душы, асабліва захапленне жанчынай, «сэрца якой – пляніца, а рукі – кайданы. Бо мужчыну з тысячы можна знайсці. Але не знайсці жанчыну».

*И нашель я, что горче смерти
женщина, потому что она –
сѣть, и сердце ея – силки, руки
ея – оковы; добрый предъ
Богомъ спасется отъ нея, а
грѣшникъ уловленъ будетъ ею.*

Жанчына на тое сніцца,
Каб разгаўляліся сны.
І сэрца яе –
пляніца
І рукі яе –
кайданы.

Не хоча трапляць сініца
З-за дробнага зерня ў пяцлю.
Прынадай вабіць пляніца,
З нябесаў бярэ на зямлю.
Жанчына – мярэжа густая,
Што ведае водмелі й дны.
Каб іх жадаць перасталі,
Не куліся б кайданы.

Самым страшным і самым магутным грахом лічылася распутства, *сладострастие*, ніводнае ліха не даганяе нас раней, ніводнае так не праследуе жорстка, распаўсюджваецца так шырока і губіць столькі людзей: *Грязное сладострастие сколь нечисто, сколь гнусно, сколь недостойно человека это наслаждение, которое нас, творений божих, равняет не столько со скотиной, но даже со свиньями, козлами, собаками и наигрубнейшими из животных, оно опускает нас ниже скотского состояния – нас, которые предназначены для ангельского содружества, для единения с Богом. Пусть вспомнится тебе и то, сколь быстротечно это наслаждение, сколь нечисто, насколько больше в нем всегда горечи, чем меда. И напротив, подумай о том,*

сколь благородная душа, сколь священно человеческое тело. Поэтому какая бессмыслица из-за малейшей гнусной щекотки мимолетного наслаждения позорить недостойным образом и дух (*spiritus*) и тело, оскверняют храм, который Христос по своей воле освятил своей кровью! (Эразм)

Таму трэба ўсё звездаць, а таму часцей задумвацца. «С’тэтованіе лучше см’тха; потому что при печали лица сердце д’тлается лучше».

Не прасі заставацца ўдачу,
Не малі затрымацца хвалю.
Сэрца мудрых – у доме плачу,
Неразумных – у доме балю.

Ф. Скарына гэты верш падаваў так: «*Лепей ест пойти в дом плачу, нежели в дом пированіа*». Бо толькі той, хто думае, «*явил ест разум мысли своя... той ест воистину совершенень человек*». Нарыцаецца же сця книга *Соборник*, понеже не ко *единому человеку в ней пишет*, но ко *всему собору людей*, а не *единого человека мысль и кохание являет*, но *всего собора*. *И того ради зав’тятся сця книга Соборник*».

Р. Барадулін добра засвоіў і па-мастацку ўвасабляе вялікую ідэю, і калі існуе пара раскідаць камяні, і пара збіраць камяні, то нават адыходзячы, патрэбна чалавеку старацца сабраць раскіданае за сабой. (Нешта ад спрадвечна беларускага – паміраць збірайся, а жыта сей.)

Як згадвае Ф. Скарына, «*трое книги написал ест премудрый Соломон, царь Израилев. Первые, рекомые еврейским языком Маслотт, по-гр’тчески – Параболы, по-латыне – Провербия, а по-русскыи – Притчи Соломоновы*». Калі беларускі першадрукар адзначае ўсіхнасць, саборнасць Эклезіяста, то у *первых книгах своих, еже словуть Притчи, пишет о науце людей младых, якобы отец сына научаючи единого каждого особно, яко о сем написал есми ширей в предословии, еже ест в книгу Притчей царя Соломона*.

Прытча заўсёды *понеже иными словы всегда иную мудрость и науку знаменуют а иначе ся разумеют, нежели молвены бывають, и болши в соб’тх сокрытых таин замыкають, нежели ся словами пишут*. Прытчы ў кнізе Саламона (менавіта ягоным імем аб’яднаны выказванні самых розных мудрацоў) мала ці зусім не падобныя на сучасныя, гэта хутчэй выслоўі (у Скарыны *присловия*), афарызмы, зборнік мудрасці Божай і жыццёвай, якая павінна паказаць юнаку, як зберагчы сябе ад спакусы і дасягнуць жыцця дасканалага.

Як ніводзін з пераспеваў Р. Барадуліна, цыкл «*Следам Прыпавесцяў Саламонавых*» выразна найменш залежыць ад непасрэдных тэкстаў першакрыніцы. Па сутнасці перад намі сапраўдны ўзор пераспеву, калі максімальна перадаецца не знешні сэнс, а ўнутраны падтэкст, дух тэксту. Бадай толькі першы твор пачынаецца са славугага «*Страх Господні – мудрасці пачатак*», які ў самых розных выглядых вар’іруецца ва ўсёй кнізе славугага мудраца. Р. Барадулін вобразна і пераканаўча паказвае, як вечны

страх жыве ва ўсім і менавіта толькі ён, нібы пастух, абмяжоўвае абсяг нашых памкненняў, каб думкі ў шкоду не забрылі. Страх уздымае раллю, на якой і сеецца нябесная лагода. Страх заўсёды з чалавекам, ён праводзіць яго ў апошні шлях, дазволіўшы перад гэтым заглянуць у прадонне. Падобнай метафарызацыі няма ў кнізе Саламона, але яна вельмі дакладна перадае раскінутае па ўсіх главах значэнне страху Господняга для сапраўднай мудрасці жыцця.

«Шчыра Госпада бойся» – амаль як з амвона заяўляе Р. Барадулін, што ў цэлым не ўласціва паэту, якога нельга назваць прапаведнікам у паэзіі. Але вобраз страху, неадчэпны, што абвалоквае душу, як туман; ступае па людзях, нібы *мядзведзь па ламу*, уражвае, бо следам ідзе Кара: жорсткі анёл будзе пасланы да ліхадзея. Р. Барадулін звяртаецца да вобразаў, што сустракаюцца ў іншых кнігах Бібліі, і іх трапнае выкарыстанне значна ўзбагачае ўвасабленне думкі. Гэта тычыцца і разваг пра сцежкі, якімі павінны хадзіць людзі; чырвонае віно і яго наступствы; адносіны да ворагаў і шчасця. Р. Барадулін у асноўным звяртаецца да тых старонак кнігі мудрасці, якія не вельмі актыўна выкарыстоўваліся ў еўрапейскай традыцыі. Так, ягоную ўвагу прыцягваюць разважанні аб сутнасці сэрца і ўсяго, што з ім звязана. Нават у аналізе славных загадак, што не можа спазнаць прамудры Саламон, яго не цікавяць след мужчыны да дзявіцы, або вобраз блудніцы і яе негатыўная роля ў станаўленні маладога хлопца. Ён захоплены плынню ракі жыцця, якая не паказвае броды, няспынная ў паваротах сваіх, і бачыць глыбокія воды ў помыслах сэрцаў людскіх.

Спазнаўшы агульны закон быцця, чалавек павінен паразумнець сэрцам, таму не трэба хваліцца заўтрашнім днём, бо невядома, ці наступіць ён, пажадаць спору працы ворага, пазбавіцца неўтаймаванага гневу, не імкнуцца за марнасцямі багацця і не гнаць ад сябе галечу, бо ўсе роўныя ў бядзе. Тут якраз адыгрывае выключную ролю спецыфіка таленту Рыгора Іванавіча, бо сэрцам можна зразумець тое, што непадуладна розуму. Асабліва гэта тычыцца спробаў зразумець вялікі ўнутраны закон Бібліі.

Р. Барадулін у асноўным звяртаецца да *седьмериц* свяшчэнных кніг, у якіх згадаем *Псалтыр*, *Прывіты Саламонавы*, *Эклезіяст*, *«Песня над песнямі Саламонавы»*. Гэтыя кнігі называюцца *учительными* или *премудростными*, *понеже въ нихъ разуму и истиннѣй премудрости научаемся, а по форме своего изложения стихотворными, т.е. в широком смыслѣ поэтическими, частнѣе въ изложеніи своемъ всюда представляющими такъ называемый параллелизмъ членамъ*. Няма сумнення, што менавіта такое арганічнае спалучэнне *учительного* і паэтычнага пачаткаў і прыцягвае выключную ўвагу нашага сучасніка. Ён цудоўна ведае, які зрабіла ўнёсак Біблія ўвогуле і згаданая *седьмерица* ў прыватнасці ў фарміраванне культуры свету, бо даносіць да чалавецтва надзвычай важныя універсальныя ісціны, нават калі мы іх і не ўсведамляем. Менавіта таму ўвасабленне паэтычнае паасобных біблейскіх

матываў – гэта псалмаспеў народа, будова спецыфічная ягонага Духу, Мовы, Культуры, гэта імкненне спасцігнуць менталітэт народа не на ўзроўні тэм, вобразаў, а на падсвядомым узроўні.

Найбольш дасканалай са згаданых кніг, як ужо згадвалася, з’яўляецца Псалтыр, або Кніга псалмаў – зборнік рэлігійнай лірыкі. Яна вядома ва ўсходніх славян з 863 году, калі яе пераклалі вялікія асветнікі Кірыл і Мефодзій. Кніга была не толькі настольнай кожнаму адукаванаму чалавеку, але і нярэдка яго неразлучным спадарожнікам у часы вандраванняў. Як сведчанне незвычайнай папулярнасці зборніка выступае зварот да яго Францыска Скарыны, які пачынаў сваю выдавецкую дзейнасць з Псалтыра (1517, Прага), а затым яшчэ раз выдаў яго у складзе Малой падарожнай кніжыцы (1522, Вільня).

Псалтыр – *лекарство душевное*, гэта універсальны сродак лячэння ад фізічнай і духоўнай немачы, ягоныя вершы чыталі над нябожчыкам на 9, 40 дзён, спрабавалі прадбачыць будучыню, наўгад адкрываючы старонкі кнігі і спрабуючы спасцігнуць іх змест.

Псалмос – «пахвальная песня, урачыстае рэлігійнае песнапенне, малітва». Паколькі ў першую чаргу падкрэсліваецца тэрмін *песня*, *нашприятнейшее пение* – *псалмы в честь Духа Святога (Эразм)*, то менавіта адметнасцямі апошняй і вызначаюцца жанрава-стылёвыя адметнасці псалма. Калі яго спяваюць пад час урачыстасці, то песня павінна напаяць людзей добрым, узнёслым, святочным настроем. Таксама быць лаканічнай, каб усе маглі запомніць тэкст. І разам з тым у гранічна абмежаваных формах акумуляваць і ўзнавіць у выключна метафарызаваным увасабленні векавую мудрасць і вопыт чалавецтва, пераліваючы яе ў адзін – два выразы-вобразы. Паколькі псалмы спяваліся папераменна двума хорамі ва унісон, то гэта наклала адбітак і на іх унутраную структуру. Асноўным аб’яднальным сродкам апошняй з’яўляецца сінтаксічны паралелізм, які праяўляецца ў кожным выпадку своеасабліва, у залежнасці ад тэматычнай накіраванасці, жанравай ідэнтычнасці канкрэтнага твора. Таму су-стракаюцца самыя разнастайныя варыяцыі адной і той жа думкі ці вобраза, эманация адной галоўнай, дамінуючай думкі ці дзве супрацьлеглыя думкі, або два выказванні, узноўленыя па ўзрастаючай градацыі (згадаем яшчэ раз упамянуты вышэй *параллелизм членамъ*).

Многія спрабавалі пераспяваць псалмы, у тым ліку і ў айчынным традыцыі. Дастаткова згадаць «Псалтыр рыфмаваны» С. Полацкага, творы паэтаў-святароў, узоры ў братніх славянскіх літаратурах. Аднак гэта ўсё было выканана ў іншыя часы, іншыя эпохі, таму іх урок не заўсёды адпаведны запатрабаванням надзённасці.

Зварот Р. Барадзіна да псалма – заканамерная з’ява, бо дазваляе ў сваіх пераспевах арганічна паяднаць біблейны і выключна нацыянальны пачатак, і так шырока з незвычайнаю мастацкаю сілаю выкарыстаць у

кантэксце праблем Беларусі – нацыянальных, духоўных, сацыяльных – шырокую палітру рэлігійна-філасофскага і мастацкага свету Псалтыра.

Разам з тым неабходна пазбягаць вельмі простых і такіх, здавалася б, яркіх аналогій паміж жыццём богаабранага народа некалькі тысячагоддзяў назад і актуаліямі дня сённяшняга.

Р. Барадулін выбірае для *пераспеву* зусім не выпадковыя псалмы. Хаця і гаварыць пра пераспеў не вельмі выпадае ў дачыненні да спробаў нашага сучасніка. Бо, у адрозненне ад папярэднікаў у розных сусветных традыцыях, ён не перастварае цалкам псалм, а, як мы згадвалі, найчасцей выбірае з яго толькі адзін верш, і, развіваючы ягоны вобраз ці думку, у выніку стварае новы твор (нешта падобнае з зярняткам з коласа). Вось чаму ён падчас бярэ нават па тры вершы з аднаго класічнага псалма і стварае тры сваіх уласных, якія не толькі не развіваюць адзіны вобраз ці думку, але ў нечым нават супярэчаць адна адной, бо выкананы яны і развіты з рознай ступенню градацыі. Як узор ранейшай традыцыі можна прывесці 149 Псалм на пераспеў Т. Шаўчэнкі, які амаль тэкстуальна супадае з першаўзорам, або згадаем твор «на біблейскія матывы» (з псалму 78) Янкі Купалы. Калі згадаць нацыянальную традыцыю, то яму бліжэй творчая практыка Казіміра Сваяка, святара і паэта.

Р. Барадулін амаль заўсёды апускае старажытныя рэаліі, імкнучыся наблізіць тэкст да беларускай рэальнасці і сучаснасці (аднак не даходзіць да пэўнай прафанацыі, каб у старазапаветных тэкстах з'яўляліся згадкі пра Беларусь). На першы погляд можа здацца, што Р. Барадулін ідзе шляхам літаральных гістарычных паралеляў, што вельмі многія гістарычныя факты з палону яўрэяў, іх хвіліннай распачы, скаргаў на долю і Бога, што забыў іх, ляжаць на паверхні і можна іх паядноўваць з нашымі актуаліямі. Аднак задача ў беларускага паэта больш мастакоўскі складаная – перанесці на беларускі грунт вялікую біблейскую філасофію, якая павінна спрыяць свайму народу выстаяць у хвіліны распачы, якія бываюць ва ўсе стагоддзі і эпохі. Сведчанне таму – і згаданае ўжо выключнае жаданне знізіць узровень жорсткасці, што гучыць у фінале 149 псалма. Ужо Т. Шаўчэнка лічыў, што XIX стагоддзе больш гуманістычнае, чымся тыя часы, калі была створана Біблія. Дык што ж гаварыць пра стагоддзе XXI, у якім праўда, жорсткасць не знікла зусім.

Гэтым таксама тлумачыцца выбар адпаведных тэкстаў-першаўзораў. Падобнай высокай устаноўкай абумоўлена і нейкая няўпэўненасць, што характэрна для ўсіх паэтаў усіх эпох і нацыянальнасцей, якія як быццам выпрабоўваюць свой талент, загадваючы, ці па сіле ім напісаць вершы, якія маглі б стаць поруч са славытымі шэдэўрамі. Паэт якраз і ставіць задачу падвергнуць сябе самаму суроваму выпрабаванню, выбіраючы самыя складаныя, але і самыя дасканалыя творы-першаўзоры. Таму трэба весці гаворку перш за ўсё пра літаратурныя дасягненні, як Р. Барадулін

выкарыстоўвае мастацка-паэтычную традыцыю. У гэтым плане можна згадаць ацэнку адпаведнай спадчыны Т. Шаўчэнкі: *І внаслідок цієї співзвучності стилю і візії Шевченки та старозаповітних пророків постійна праця конденсування і адаптації моделі відбувається так природно, так невимушено, що розкриття творчого процесу, завдяки якому появляється новий твір, вимагає з боку дослідника особливої уваги. Це стосується в першій мірі аналізу символів. Шевченко повністю засвоїв мову символів, якими оперує Біблія, він не модорнізує і не парафразує біблійну символіку, а проникає в її первісну, архетипову основу* (М. Ласло-Куцюк).

Р. Барадулін хоча сцвердзіць, што ва ўсе часы і па ўсіх землях людзі жылі ў свеце, дзе часцей за ўсё правіла несправядлівасць, жорсткасць. Таму яны, такія рэальныя ў сваіх праблемах, звярталіся да Бога з вялікай просьбай аднавіць справядлівасць. Аднак сацыяльныя праблемы даволі мала хваляюць беларускага паэта. Найперш яго хвалюе праблема дыялогу з Богам, як мажліва захаваць у жорсткіх жыццёвых варунках душу, дух, бо інакш чалавека чакае фізічнае і духоўнае небыццё. Вось чаму, згадваючы толькі тры словы з 143 Псалма (верш 4) – *Чалавек падобны дыханню...*, паэт стварае выключную сітуацыю:

Бог уздыхнуў
Над стварэннем слабым.
Бог уздыхнуў –
І ўдыхнуў дыханне.
Дым, як туман,
І туман, як дым,
Папераблыталіся ў тое ранне.
Першая недзе звінела аброць.
Конь неаб'езджаны
Цешыўся з волі.
І, чалавека пакінуўшы доле,
Сумна
Падаўся ў неба Гасподзь...

З усёй тканіны асацыяцый у асноўным уяўляецца непрагаворанае, ненапісанае але прадчувальнае – цяпер чалавек, агледзеўшыся, пажыўшы на зямлі, спрабуе ўзняцца ў неба, да Бога. Аднак паэт вельмі сумняваецца ў здольнасці першага здзейсніць гэты подзвіг. Аднак песімізм не дамінуе, бо варта вітаць нават падобную спробу.

З усіх спробаў Р.Барадуліна пераспяваць матывы «Бібліі» самы аб'ёмны раздзел – «Псалмы Давідавы». Самім загалоўкам Рыгор Іванавіч сцвярджае, следам за св. Грыгорыем Ніскім, св. Амвросіем Медзіяланскім, бл. Іеранімам, св. Іаанам Златаустам і інш., што аўтарам твораў, якія ўвайшлі ў «Псалтыр», з'яўляецца адзіная асоба. Згаданая кніга складаецца са 151 песні, з якіх першыя 150 – класічныя, а апошняя, 151, – не (у яўрэяў і каталікоў

адсутнічае). У яўрэйскай Бібліі яна мае назву *тэгілім* або *сефер тэгілім*, што значыць хвала або кніга хвалы. Усе псалмы маюць лічбавае значэнне, кожны падзелены на вершы (*стухі*), акрамя таго, многія з іх утрымліваюць імёны паэтаў, якія, разам з яўрэйскай часціцай «ле» ўказваюць на прыналежнасць канкрэтнага псалма адпаведнай асобе.

У кнізе Р. Барадзіна згадваецца 40 псалмаў. Лічба гэная таксама ўмоўная, бо народны паэт тройчы звяртаецца да 84, 101 і 103 першаўзора і двойчы ўзнаўляе радкі 6, 30, 102, 108. Як сцвярджаюць даследчыкі Бібліі, са згаданых Рыгорам Іванавічам твораў адзін належыць Саламону, два (72, 74) – Асафу, адзін (84) – сынам Карэевым, шэсць (97, 101, 102, 125, 136, 150) – невядомым аўтарам. Аднак традыцыйна ўся кніга лічыцца Давідавай, бо сучаснікі і нашчадкі і не маглі сабе ўявіць, што такія выкшталцонныя творы мог напісаць нехта іншы, а не такая выключная асоба. Давід, надзвычай прыгожы юнак з бялявымі валасамі і блакітнымі вачыма, магутны хлопец (забіраў з пашчы мядзведзяў і ільвоў ягнятак), мужны воін (забіў Галіафа), валодаў не толькі талентам ваеначальніка і правадыра (быў 40 гадоў царом), але і вылучаўся тонкімі, далікатнымі, узвышанымі пачуццямі і выключным паэтычным талентам. Яму былі ўласцівы і звычайныя чалавечыя слабасці (мог дараваць ворагам, зайздроснікам, крыўдзіцелям, захапіцца празмерна жаночымі вабнасцямі). Менавіта магутным талентам тлумачыцца велізарная колькасць песняў, якімі ён адгукаўся на ўсе выключныя падзеі асабістага і грамадскага жыцця. А гэтыя песні стаялі ля вытокаў элегіі, оды, самой песні ў сучасным разуменні. З дзяцінства спазнаўшы веліч Бога, ён праз усё жыццё пранясе гэтае захапленне. У сваёй творчасці ён падпарадкоўваецца дадзенаму раз і назаўсёды тэлеалагічнаму погляду на ўсё, што існуе ў гэтым свеце, як у жыцці людзей і прыроды, так і ў сферы адносін Бога да чалавека і чалавека да Бога. Вось чаму увесь сусвет, пачынаючы са звычайнага усходу і заходу сонца, змены дня і ночы, пораў года, структуры неарганічнага, арганічнага і жывёльнага свету і асабліва чалавека, напоўнены чароўным ладам розуму і прыгажосці. Усё апошняе і прадвызначае ўзаемаадносіны чалавека і Бога. Давід, дзякуючы свайму незвычайнаму таленту, здолеў знайсці, ацаніць і ўвасобіць у слове прыгажосць там, дзе звычайны чалавек бачыць толькі шэраг звычайных з’яў, прадметаў і думак. Менавіта гэная адметнасць светапогляду «*сладкаго п’явца Израілева*» і прыцягвае народнага паэта Беларусі.

Св. Афанасій Вялікі гаварыў: *Книга Псалмовъ, кажется мнѣ, ясно и подробно изображаетъ всю жизнь человѣческую, всѣ состоянія духа, всѣ движенія ума, и нѣтъ ничего у человѣка, чего бы она не содержала въ себѣ. Хочешь ли каяться, исповѣдываться, угнетаетъ ли тебя скорбь и искушеніе, гонять ли тебя, или строятъ противъ тебя ковы: уныніе ли овладѣло тобою, или безпокойство, или что-либо подобное терпишь, стремишься ли ты къ преуспѣянію въ добродѣтели и видишь, что врагъ препятствуетъ тебѣ,*

желаешь ли хвалить, благодарить и славословить Господа, въ божественныхъ псалмахъ найдешь наставленіе касательно этого.

Лічыцца, што кніга псалмаў змяшчае ў сабе ўсё карыснае, што ёсць у Святым Пісанні. Згадаем яшчэ раз Ф. Скарыну: *И что есть, чего в псалмах не найдешь? Нет ли там вѣличества божии и хвала его? Там есть справедливость. Там есть чистота, душевная и телесная. Там есть науки всякое правды. Там есть мудрость и разум doskonały. Там есть милость и друголюбство без лести: и вси иншии и добрые нравы якобы со источника оттолѣ проходятъ. Там есть великая тайна о бозѣ в троици едином и о воплощении господа нашего Исуca Христа и о вмучении его невинном, и о воскрешении из мертвых. Там есть надежда восстания из мертвых и вѣчного живота, боязнь страшного суда и вѣчного огня. Там есть многихъ скрытыхъ таин зъявление. Вси тые речи якобы у великомъ сокровищи в сей малой Псалтыри найдешь...*

Даследчыкі апошняй спрабавалі і падзяліць псалмы на пэўныя групы ці падраздзелы, улічваючы перш за ўсё прадметны змест ці знешнія рысы будовы твораў, аднак прыйшлі да высновы, што гэта немажліва. Бо самі тэксты, як і ўсе лірычныя творы, у якіх выразна дамінуе выражэнне пачуццяў, звычайна не маюць дакладна выверанай лагічнай структуры, строгай паслядоўнасці адлюстроўваемых думак, асацыятыўнасць перашкаджае плаўнаму пераходу ад аднаго прадмета да іншага, затое спрыяе кантрасту ў выяўленні пачуццяў, калі звычайным становіцца ўзнаўленне радасці адразу пасля апісання смутку ці наадварот. Аднак звычайна вылучаюць тры асноўныя групы псалмаў у адпаведнасці з параўнальна дамінуючым зместам:

1) хвалебна-удзячныя; 2) малітоўна-пакаянныя; 3) навучальныя (*учительские*).

Так званыя месіянкія, улічваючы выключную значнасць зместу, вылучаюць у асобную групу.

Да першай адносяцца тыя творы, у якіх найбольш ярка ўвасоблена «*благоевѣніе предъ Богомъ, какъ творцомъ и Промыслителемъ вселенной, благодарение за различные его Дары*». Сюды ж уваходзяць тэксты са словамі «*пѣснь, аллилуія, хвала во исповедание*». З усіх 55 псалмаў Р. Барадулін згадвае 150:6 (на самой справе ў «Псалтыры» ён падаецца за № 151 (некананічны, у яўрэйскай бібліі адсутнічае), 74:17; 103:5-6,17,19; 125:6; 102:16; 143: 4; 17:44 (нагадаем, што да розных вершаў аднаго і таго ж псалма звяртаецца неаднойчы. Для стварэння ўласнага твора Р.Барадулін выкарыстоўвае адзін верш (вельмі рэдка – два), таму і назіраецца паўторны зварот. Вышэй мы згадалі пра адпаведную змястоўную і сэнсаўтваральную ўнутраную вольнасць паэтычнай структуры твораў. Згадаем, што ў класічным псалме ад 3 да 176 вершаў.

Як і вялікі Давід, што з самага дзяцінства, праведзенага сярод велічнай прыроды Палесціны, дзе створаны выключныя ўмовы, каб ва ўсім убачыць

сляды прамудрасці Божай, беларускі паэт захоплены веліччу Бога, што паставіў зямлю на цвёрдай аснове і безданню, нібы вопраткай, накрыў яе. У псалме Давідавым паказана маляўніча яшчэ раз гісторыя стварэння зямлі, якая болей ніколі не будзе падпарадкавана Хаосу, згаданы многія цуды Бога, паказана ягоная магутнасць. Вось як ацэньвае значнасць жанру Ф. Скарына ў перастварэнні са старабеларускай А. Разанавым:

*Что есть высокое в вышине,
что для псалмов
было б недостижимым?
Что есть глубокое в глубине,
что для псалмов.
оставалось бы скрытым?
Что есть далёкое в далине,
о чём бы в псалмах
не велось разговора?
Псалмы живодвижит хвала,
из сердца
восходящая к Богу,
и носит божы величие,
превосходящее все,
что есть.*

Р. Барадулін згадвае толькі адзін вобраз, які не менш яскрава і метафарычна падкрэслівае сілу Крэатара – уяві сабе магутнага ткача, краўца, што шые адзенне Зямлі, якая ўяўляецца пылінкай на Ягонай далоні. Ва ўсіх творах Барадулін усхваляе Бога, аднак выключна своеасабліва, не паўтараючы дакладна сваіх папярэднікаў, не ідучы за імі след у след, што зусім бесперспектыўна. Ці не таму ў якасці апорных ён выбірае далёка не самыя яркія творы з асаннай. У цэлым у псалмах Барадуліна, якія ўзніклі ад вершаў з першага раздзела, паказана веліч Бога вачыма маленькага чалавека, бясконцасць вялікага пачатку і мізэрнасць чалавечага жыцця. «Сонца ведае свой захад», а чалавек не ведае ні захаду, ні ўсходу. Усе дні чалавечыя, лічыць Р. Барадулін, роўнавялікія дню аднаму, ніхто не ведае, калі ён скончыцца, ты знікнеш – і ніхто нават не заўважыць прапажы – *рацэ няўцям Як шмат растала льдзін*. Марнасць чалавечага быцця яшчэ і яшчэ падкрэслівае веліч Крэатара:

*Век чалавечы –
Як снег на галінцы,
Дзень чалавечы –
Як помах крыла.
Толькі за зёлкай
Паспеў нахіліцца –
Выпрастаць спіну*

Труна памагла.

Жыццё чалавечае, як подых ветру, і мейсца ягонае ўжо не пазнае яго. Але і ў хвіліну страшэннага прадчування трэба славіць Бога за цудоўную зямлю, гэты чароўны свет:

Яліны –
Зялёныя скініі,
Прыстанак прысталых крокаў.
Нябёсы на стрэхі ім скінулі
Буслоў,
Як акрайкі аблокаў.

І ўсё, што зрабіў чалавек, атрымалася толькі з ласкі Божай. Так, у вершы 6 з псалма № 151 (у кнізе «Ксты» ён пад № 150, што сведчыць аб арыентацыі на каталіцкую Біблію) хаця і гаворыцца пра подзвіг Давіда, які перамог Галіафа, падкрэсліваецца смірэннасць першага, які лічыць свой подзвіг выключнай заслугай Бога, а сябе звычайнай зброяй у Ягоных руках, нібы посах у руках пастуха, якім той абараняе сваю атару. Р. Барадулін развівае іншы зусім аспект думкі – аб роднасці сваіх ідалаў, сваіх Багоў, якія нашмат бліжэй за іншых. І ад іх залежыць шчасце чалавечае. Таму і не ўзнікае сумнення, каму прысвяціць сваё жыццё.

У малітоўных псалмах аўтары звярталіся да Бога з адпаведнымі просьбамі і мальбамі аб дапамозе і заступніцтве, а таксама са скаргамі на распутства свету. Сярод знакавых слоў дамінуюць звароты *выратуй, памілуй, пачуй*. Два з іх лічацца пакаённымі (6, 101). У апошнім (101:7) яшчэ раз, адштурхоўваючыся ад выслоўя – *Я зрабіўся як сыч у руінах*, асацыятыўна ўсё ўспрымаецца ў Р. Барадуліна як рэшткі мінулага страчанага раю – сплываюць, як аблокі, вякі; час руйнуе усё, нават самыя руіны. Людзі, птушкі, звяры – паўстаюць *жывымі руінамі руінаў*.

Сыч вірлавокі становіцца ўвасабленнем страху бытавання. Невыпадкова Р. Барадуліна не прыцягвае першы вобраз, што згадваецца поруч з прадстаўніком атрада савіных – пелікан у пустыні, бо, відаць, не мае такой магутнай, разгорнутай асацыятыўнасці, хаця абедзве птушкі не толькі шукаюць адзіноты, але і з'яўляюцца яскравым увасабленнем апошняй. Псалом з'яўляецца найбольш дасканалым увасабленнем *«молитвы страждущего, когда онъ унываетъ и изливаетъ предъ Господомъ печаль свою»*. Вобраз адзіноты, пакінутасці, забытасці сімвалізуе і безыменная птушка на даху (101:8), што забываецца пад ударам лёсу пра песні свае, і *«аддае сябе ў пляніцу, прадаючы пры гэтым свой цень вечару за халодную атранаху»*.

Да гэтага псалма Р. Барадулін звяртаецца тройчы. Гэта не выпадкова, бо якраз у ім надзвычай яскрава поруч з сумненнямі і расчараваннямі праявілася вера ў здзяйсненне Боскіх заветаў. («Не парвецца ў ратужнай вяроўкі Цярпенне. Будуць небам пачуты Душы праведных Знойдуць сцяжынку збавення»). Беларускі паэт акцэнтуюе ўвагу не на шчаслівым жыцці

ў будучым Богам абранага народа, а на пакаранні непазбежным тых, хто нявінних гняце, вась чаму «*стогну вязняў І здрада, і ўлада байца*».

84 Псалом уяўляецца ўзорам малітвы-просьбы: «*Возстанови насъ, Боже спасенія нашего, и прекрати негодование Твое на насъ*». Р. Барадулін, хаця і зусім не літаральна, але сэнсава дакладна перадае спадзяванні вярнуць Божую ласку і надзею на вяртанне звыклага ўкладу жыцця.

Хай спрахне наш страх,
Хай затоне ў вірах
Палон і праклён чужы.
Зняверлівых
Ад нас адмяжуй.
Памяркоўнасць нашую
На крыжы
Укрыжуй!

Два наступныя псалмы вырастаюць з вершаў 12 і 14 першаўзору, і прысвечаны ўвасабленню праўды і ісціны, якія знаходзяцца толькі ў Бога. Вось чаму ён адмаўляецца, нібы Давід, ад служэння чужым ідэалам (*ненавижу почитателей суетныхъ идоловъ*). Р. Барадулін па-свойму развівае асноўную думку: ілжывыя ідалы будуць з'яўляцца заўсёды, і як толькі хваласпевы ў іх гонар заменяцца плачам, адразу будзе цягнуцца чарга (нібы хвост сабачы) да новых. Бо заўсёды збіраецца разам статак – лыч да лыча, поўсць да поўсці – у сваім бязвер'і і бесчалавечнасці, *нечестивости*, збыдзячэнні людскім. Вышэй мы згадвалі, што класічная структура Псалма заснавана на сінтаксічным паралелізме, які аб'ядноўвае сінанімічныя варыянты адной і той жа думкі. Гэтым і тлумачыцца зварот паэтаў да розных вершаў аднаго Псалма. Р. Барадулін паказвае, як у выніку бедстваў вычэрпваецца ў скрусе жыццё *прыгоршчамі маладзіка й веташка І далоняю поўні*, цені дзён пакідаюць паэта, не даючы ніякай надзеі на вяртанне, і застаюцца з ім толькі *скруха ды стагноты*.

Пачуццё распачы асабліва ўзмацняецца, калі бачыцца, як над тымі, што «назваліся людзьмі І рохкаюць галодна ля карыта», ставяць бязбожнага (*нечестивого*), і адразу праваруч ад таго вырастае д'ябал. Р. Барадулін ізноў увагу акцэнтуюе не на *нечестивом*, а на нібы людзях, што дзеля мешанкі, дзеля таго, каб не хутка ўбачыць дно ў карыце, перамагаюць у звадах за харчы. У вобразе вандроўкі па сваіх руінах ён таксама збочвае з аблічча дзетак і разважае аб сутнасці жабрацтва на руінах, якія роўнавялікія сяброўству з вірамі, вятрамі, што нясуць прах дзяржаваў з рабамі і царамі, гавець у разбураным храме, кленчыць неіснуючай браме.

У Псалме 12:4 Давід усклікае: *Призри, услышь меня Господи Боже мой! Просвѣти очи мои, да не усну я сномъ смертнымъ. Просвѣти очи* – значыць, дай святло вачам, г.зн. упэўненасць у тым, што не загіну. Р. Барадулін супрацьпастаўляе – супастаўляе сон жыцця (кароткі, як само жыццё,

трывожны, клапатлівы, у якім, аднак, і бывае шчаслівым чалавек). Сон смерці – даўжэйшы за яе, беспрабудны, цёмны, страхавіты, нікога ён не аддае назад. Чалавек, гэты кватарант жыцця, уцякае пры жыцці ў сон жывы, каб спадабацца смерці-удава і дачакацца сну вечнага. Не многія, як Давід, глядзяць смела ў твар жыццю і просяць не загінуць (*не усну сномъ смертнымъ*). І гэта нягледзячы на тое, што «высахла ад маркоты вока маё, пастарэла яно праз маіх ворагаў» (6:8). Гэны псалом Давід піша ў такім фізічным стане і маральнай немачы, што з гэтага бачыцца адзіны вынік – смерць. Аднак тут ён ідзе на пэўны сілагізм, бо мёртвым не зможа хваліць Бога і тым самым не здолее выканаць сваё жыццёвае прызначэнне:

І дамавіны глухая турма
Страхам душу не стрымае.
Будзе душа мая
Славіць сама
Госпада,
Нават нямая.

Да трэцяй групы належаць творы з дамінуючай развагай над уласным жыццём або жыццём народа. У іх змесце вельмі часта сустракаецца слова вучэнне – *ученіе*. Некаторыя з іх выразна напоўнены ноткамі песімізму, асабліва Псалом 11, які Давід пісаў у хвіліны праследу, калі здавалася, што аблуда чалавечая перамагае – «усюды ходзяць бязбожныя, калі нікчэмнасць з сыноў чалавечых узвысілася». Р. Барадулін разважае над тым, што адбываецца ў свеце, калі бязбожныя (*нечестивые*) пачынаюць валадарыць (*повсюду ходятъ*), стараюцца сябе зрабіць багамі. І ў Божым храме Хам крычыць у хаце:

На ўсё стае бязбожных,
Бо праз іх
Нікчэмнасць узвышаецца пыхліва.
Упустазеліцца людская ніва,
А не ўцячы ёй
Ад сярпоў тупых.

Не менш песімістычны настрой ствараецца ў 22 псалме, асабліва ў 4 вершы, дзе гаворыцца пра даліну смяротнай цені – месца, дзе ворагі чакаюць Давіда. Аднак ён упэўнены, што Бог з жазлом і посахам (зброя, якой пастухі абараняюць статак ад драпежнікаў) выратуе яго. Р. Барадулін асноўную ўвагу ўдзяляе вобразу ценю героя, а не самой даліны, што прыводзіць да незвычайных асацыяцый – цень памірае разам з гаспадаром, ён можа калець, дрыжаць за чалавека, бо быў ягоным напарнікам і віжом. У нечым хрысціянін Р.Барадулін наследуе вялікаму паганцу Платону з ягонымі ідэйосамі, успрымаючы зямное жыццё з канкрэтнымі рэалізмамі як адлюстраванне нейкіх вялікіх ідэй. Цень – скразны вобраз паэзіі Рыгора

Іванавіча самых розных перыядаў, асабліва апошніх гадоў. І выконвае ён розныя функцыі. Так, эпіграфам да цыклу «Босая зорка» становяцца словы – «Кленчу Твайму сэрцам чутаму ценю». Цень надзвычай шматаблічны і шматфункцыянальны: «І дагэтуль цень худы к вечару расце» (паказана адметнасць месца, дзе ішоў Збавіцель): «Свет наважыўся нагнаць свой цень. І зразумець у ранішняй прыродзе»; «Цені думак Тваіх – Гэта нашыя дні»; «Ты ценю не маеш, Ды клопат крылаты, Ды цень твайго ценю Мяне асланяе». Цень набывае ўсе прыкметы жывой істоты: «Цені грэюцца ад каганца»; «цень галіны зганяе стому»; ці дрэва, гледзячы на цень, расце, ці ценькі цень бучнее з дрэвам разам?».

Ён становіцца рэальнасцю, падчас больш рэальна, чым сапраўдныя рэчы і паняцці: «Цень свой цяжка кінула ў кут, Як даношаную апрапаху»; «цень студзячы ў труне»; «Ён цяжка нёс Крыж, Быццам цень адзервянелы птаха. І цень хацеў Узняцца да нябёс, Ды носьбіта Чакала моўчкі плаха».

Вось чаму паэт адчужджана ўсклікае: «Стаю такі чужы, такі далёкі, Што ўжо мой цень не пазнае мяне».

Падобнае выкарыстанне вобраза ценю ў нацыянальнай традыцыі ўласціва толькі Купалу і Караткевічу, у рускай – Івану Буніну. Згадаем ягоны верш *Смерть*, які пабудаваны на падобнай асацыятыўнасці:

*Спокойно на погосте пад луною...
Крестов объятъя, камни и сирень...
Но вот наш склеп, – под мраморной стеною,
Как темный призрак, вытянулась тень.*

*И жутко мне. И мой двойник могильный
Как будто ждёт чего-то при луне...
Но я иду – и тень, как раб бессильный,
Опять ползёт, опять покорна мне.*

У Р. Барадуліна падобны вобраз шматфункцыянальны, ён нясе выключную сэнсавую нагрузку, становіцца сімвалічным увасабленнем ягоных ідэй і поглядаў.

Увасабленню яскравай даліны смяротнага ценю, дзе аўтар хоча развітацца з ценом уласным, садзейнічае і з'яўленне паэтычных неалагізмаў – адлетуценя, ценіцца цень і г.д.

18 Псалом вылучаецца сваёй паэтычнасцю: «*этот псаломъ – торжественный гимнъ Богу какъ Творцу величественнаго внѣшняго міра и нравственнаго закона*». Некаторыя гісторыкі Царквы выказваюць думку, што менавіта яго згадваў І. Кант, калі сцвярджаў: «*есть две вещи, которыя возбуждаютъ во мнѣ постоянное изумленіе, звѣздное небо надъ моею головою и нравственный законъ въ моемъ сердцѣ*». Р. Барадулін адштурхоўваецца ад трэцяга верша – «Дзень дню перадае слова, і ноч ночы адкрывае веды», пры гэтым не акцэнтуючы ўвагу, што свяцілы і змена святла і цемры пастаянна і

несціхана сведчаць аб велічы Бога, а праводзіць уласнае супастаўленне дня і ночы, якія кардынальна адрозныя паміж сабой, бо жывуць з галавы і вачэй, адно думае, іншае паспешна імкнецца ўсё выгаварыць; супастаўленне сузірання і аналізу, пачуцця і розуму, пошук сэнсу жыцця, здабывання ведаў і дазваляе спазнаваць сусвет:

Як не сляпы,
Той зірк убачыш ты.
Калі й сляпы,
Адчуеш зірк душою.
Відушчым зробішся ад віднаты,
І станецца сваім табе чужое.

Не меней узнёслым лічыцца 138 Псалм. Адштурхоўваючыся ад 8 верша – «Ці на неба ўзыду – Ты там; ці сыду ў апраметную – і там Ты», упершыню цалкам увесь свой твор беларускі паэт прысвячае Ягонай дабрыні і ўсяведанню, ствараючы ўласна беларускі панегірык. Ён знаходзіць свае словы, каб выказаць вечную падзяку і прызнанне за шчасце быць з Ім, пазбягаючы цудоўных біблейскіх знаходак (як у наступным, 9, вершы – *возьму ли крылья зари и переселюсь на край моря*).

Надзвычай актуальнай з'яўляецца праблема помсты за пакуты, што нясуць людзям ворагі. Так, у Псалме 13:4 згадваецца: «Няўжо не ўрымсцяцца бяздзельнікі, якія народ мой ядуць, быццам хлеб?» У 136:3 ворагі патрабуюць песняў ад палонных. Аднак паколькі ў яўрэяў музыка была рэлігійнай, зноў згадаем Ф. Скарыну ў перастварэнні А. Разанава:

*Псалтирь сродни гуслям:
игра на ней
сопровождает пенье.
Сам царь и пророк заweist
в своем песнопении:
«Восхваляйте
Бога на гуслях и на псалтири!»
И ради этого царь Давид
избрал из людского собрания
четырех
иереев великих –
Асафа, Емана, Ефана и Идифуна,
чтобы они играли
перед ковчегом завета Господнего
и чтобы пели
все время псалмы –
как об этом
свидетельствует первый
Паралипоменон,*

то просьбу вавілянян яны ўспрымаюць як звычайную цікавасць, разрыўку, таму адваргаюць з гневам. Гэты ў матыў быў надзвычай папулярны ў паэтаў. Згадаем «У вод вавилонских, печалью томимы, в слезах мы сидели, тот день вспоминая» з цыкла «Яўрэйскія мелодыі» Д. Байрана:

*«Свободные волны катились спокойно...
«Играйте и пойте!» -- враги нам сказали.
Нет, нет! Вавилона сынов недостойно,
Чтоб наши им песни святые звучали;
Рука да отсохнет у тех, кто врагам
На радость ударит хоть раз по струнам!*

*Повесили арфы свои мы на ивы.
Свободное нам завещал песнопенье
Солим, как его совершилось паденье;
Так пусть же те арфы висят молчаливо:
Вовек не сольете со звуками их,
Гонители наши, вы песни свои».*

Тое самае характэрна і для “Плача плененных іудеев” (Переложение псалма 136) Ф. Глінкі, дзе трагедыя богаабранага народа замяняецца грамадскай праблемай рабства і прыгнечання ў абстрактным варыянце.

Р. Барадулін добра ўсведамляе, што вольная песня мае вольную душу, яна ніколі не пяецца ў няволі. А прастагнаць заваёўнікам можна толькі імшу, загнаўшы на магіле ім колле:

*Заваёўнікам трэба песняў
Ад нас,
Прыгнятальнікам – весялосці.
Толькі песня, яна –
Не вясельны кутас,
Каб дрыжэць у застольнае млосці.*

У гэтым плане ён вельмі блізкі Тарасу Шаўчэнку, які амаль даслоўна ўзнаўляе адпаведныя вершы амаль усяго Псалма.

1. Над річками Вавілоні,
там сиділи ми й ридали,
як споминали Сіон.
2. На вербах, серед неї,
повісили ми арфи наші.
3. Бо ж там вимагали
від нас поневільники наші
пісень, і утисники наші –
веселоців: «Співайте нам
із пісень Сіонських».
4. Як заспіваємо пісню
господню на чужій землі.
5. Якщо я забуду тебе,
Ерусалиме,
Забудеться правиця моя.
6. Хай язик мій до
піднебіння прилипне,
якщо не споминатиму
Тебе, якщо не піднесу
Ерусалима понад головну
Радість свою.

На ріках круг Вавілона,
Під вербами в полі,
Сидили ми і плакали
В далекій неволі
І на вербах повішали
Органи глухії,
І нам стали сміятися
Едомляне злії:
«Розкажіть нам пісню вашу,
Може, й ми заплачем.
Або нашу заспівайте,
Невольники наші».
Якої ж ми заспіваєм?..
На чужому полі
Не співають веселої
В далекій неволі.
І коли тебе забуду,
Іерусаліме,
Забвен буду, покинутий,
Рабом на чужині.
І язик мій оніміє.
Висохне, лукавий,
Як забуде пом'янути,
Тебе, наша славо...

Визначальна і назіранне над фіналам творя, дзе сцвярджаецца –
«Блаженъ, кто возьметъ и разобьетъ младенцевъ твоихъ о камень!» У прарока
Ісаї была прадказана страшэнная доля Вавілона менавіта ў такіх формах, як
у Псалме. Цяжар гэнага прыгавору – неадменная воля Бога, якая неадменна
ажыццявіцца і знойдзе свайго выканаўцу, які будзе звацца *блаженным*, бо
ажыццяўляе запавет Божы, справядлівы і добратворны, якім бы жахлівым,
цяжкім і жорсткім ён бы не ўспрыняўся у вачах чалавека.

7. Згадай, о Господи,
синам Едома про день Ерусалиму,
що віщали: «Руйнуйте, руйнуйте
аж до самих підвалін його!»
8. Дочко Вавілонская,
пограбована доценту, блажений,
хто відплатить тебе за твій
чин, що ти нам заподіяла.
9. Блажений, хто,

І Господь наш вас пом'яне,
Едомськії діти,
Як кричали ви: «Руйнуйте,
Руйнуйте, паліте
Сіон святой!» Вавілоня
Дщере окаянна!
Блаженный той, хто заплатить
За твої кайдани!
Блажен! блажен! Тебе, злая,

вхопивши, розіб'є твої немовлята
об скелю.

В радости застане
І розіб'є дітей твоїх
О холодний камень.

Р. Барадулін спрабуе зняць гэтую жорсткасць з праклёну, зрабіць «камень мяккай падушкай з летуценнага пер'я залётных аблачын», бо хай ён сабе і ворагаў, чэрап дзіцячы, але змяшчае ў сабе маленькае неба. Пра гэта шмат думаў Эразм з Ратэрдама, які сцвярджаў: *Поэтому лучше всего вавилонских младенцев разбивать о камень, который и есть Христос, сразу же, как только они родились, до того, как они вырастут*. Знамянальна, што Байран не ўвасобіў гэты выключны трагічна-таямнічы матыў да канца – не змог знайсці адпаведнага фіналу, ці проста збаяўся падтрымаць неабходна-наканаваную жорсткасць, абмежаваўшыся толькі маўклівым пратэстам палонных.

Тут, відаць, мэтазгодна яшчэ раз вярнуцца да атрыбутыкі, бо звычай называць Псалтыр Давідавым (як Скарына, Шаўчэнка, Барадулін) таумачыцца не толькі тым, што большасць псалмаў належыць яму, а выключна разнастайным і магутным талентам, з якім зроблены гэтыя творы. Усе наступныя паэты імкнуліся пераймаць яго як у змесце сваіх псалмаў, так і ў знешняй форме выяўлення. Менавіта таму кожны з псалмаў уяўляецца цэльным, завершаным лірычным творам, песняй, якія напісаныя хутчэй за ўсё ў сувязі з вядомай гістарычнай падзеяй і змяшчаюць у сабе выяўленне пачуццяў і думак, што перажываюць іх аўтары ў адпаведных абставінах. Галоўнай умовай стварэння Псалма была выключная шчырасць і прастата выкладання, мастацкасць формы ўвасаблення думкі, агульнасць ягонага зместу і ўзвышанасць састаўных частак апошняга. Аўтары пісалі толькі пра тое, што самі адчувалі і перажывалі, выкладалі ўсё гэта ў даступным выглядзе. Чытачу самай рознай ступені адукаванасці і сацыяльнага стану станавіліся даступны змест песняў; шчырасць ва ўзнаўленні сардэчных памкненняў прымушала чытача суперажываць аўтару і разам яшчэ і яшчэ раз перажыць здзейсненае; вялікае майстэрства выкладання рабіла мастацкія вобразы яркімі, каляровымі, запамінальнымі.

Нягледзячы на тое, што можна з вялікай доляй верагоднасці ўстанавіць час і месца напісання адпаведнага псалма, нават умовы стварэння, Псалтыр стаўся агульначалавечым здабыткам не ў апошнюю чаргу таму, што ў яго змесце амаль няма спасылак на тыя падзеі і пачуцці, што зразумелыя толькі аўтарам ці іх сучаснікам. Нягледзячы на, здавалася б, яркую гістарычную і геаграфічную прывязку, змест псалмаў мае універсальны, агульначалавечы характар. Чытач ці слухач любой нацыянальнасці, любой эпохі адчувае нешта сваё, блізкае, роднае, тое, што ўздымае над дробязнымі праблемамі штодзённасці і набліжае да неба.

У псалмах Р. Барадуліна, як і ў яго вялікіх папярэднікаў у розных моўных традыцыях, надзвычай арганічна спалучаецца нацыянальныя і агульначалавечае. Так, твораў, дзе ён адкрыта хваліць Бога, практычна няма, бо, відавочна, у паэта III тысячагоддзя няма той вялікай найўнасці, што апладняла творчасць геніяльных папярэднікаў. Хвала крэатару гучыць апасродкавана, як удзячнасць за шчасце жыць у гэтым супярэчлівым, жорсткім, ваяўнічым, але вельмі прыгожым свеце, дзе ўся Прырода, арганічная і не, славіць Яго. Беларускіх рэалій у Псалмах Р. Барадуліна можна знайсці нямала. Гэта удзячнасць за дзірван і за араллю, за пустку й за пушчу, некаторыя іншыя згадкі ландшафту краіны. Значна болей адпаведных асацыяцый можна ўбачыць у апісанні пэўных умоў грамадскага жыцця і адметнасці нацыянальнага менталітэту: славутая памяркоўнасць; прыхадні, што ядуць мой народ; заклікі пільнавацца роднага Бога; народ, якога я не ведаў, служыць мне; пракляцце чужымі ідаламі. Агульначалавечае праламляецца праз нацыянальнае, як у Т. Шаўчэнкі.

Паэзіі Р. Барадуліна ўласціва выключная метафарызацыя і адметнае ўвасабленне надзвычай складанай праблемы. Толькі беларускі паэт мог напісаць так: «Зімой завірухі ідуць у попрадкі, Матаюць ніткі дажджоў Навальніцы»; «Ісціна – Парабчанка разутая – Галаруч нясе вугалі»; «Зацякаюць ногі ў вады»; «След вятроў даганяціме плач»; «І людзі, І птушкі, й звяры – Жывыя руіны руінаў»; «Горы ўтарбелі, мір несучы, Праўдзе пагоркі падставілі спіну. Небава стома стаіць»; «Адскочыць атава Спаткацца з касцом». Псалмы Р. Барадуліна – выключны ўзор беларускай філасофскай лірыкі, якой у нас пасля Я. Купалы не было, як і афарыстычнасці: «Чалавека Бог кінуў у гэтым свеце»; «Спадабацца смерці-удаве» (спіс можна працягваць доўга).

Па сутнасці, толькі спарадычныя звароты да ўвасаблення выключнага патэнцыялу псалмоў характэрны для ўсёй новай беларускай літаратуры. Таму варта згадаць *рифмотворный* пераклад «Псалтыры царя и пророка Давида», зробленага за выключна кароткі тэрмін (з 4 лютага па 28 сакавіка 1678 года) у Маскве Сімяонам Полацкім (выдадзена асобнай кнігай у 1680). Аднак некаторыя ўрокі гэтай адметнай з’явы актуальныя і для нас праз болей чым тры стагоддзі. Так, зборнік Сімяона Полацкага быў разлічаны не для царкоўнага ўжывання, а для *домашней потребности* высокаадукаванага чытача, які ўмее цаніць інтэлектуальныя знаходкі *рифмотворной речи*. Сам паэт, тлумачачы ў трох прадмовах да розных выданняў прычыны (*вины*), што падштурхнулі яго да гэтай справы, нагадвае, што старажытнаўрэйскі арыгінал Псалтыры быў «*в началѣ си на еврейскѣм языкѣ составишася художественном стихотворения*» (г. зн. не праявілі, а вершаваны). Разам з тым у сваёй дзейнасці вялікі палачанін кіраваўся адзіным памкненнем – як мага дакладней перадаць класічны славянскі тэкст Псалтыра, які быў добра вядомы кожнаму пісьменнаму чалавеку. Аб гэтым сведчыць і сам загаловак кнігі: *Псалтырь царя Давида, художеством рифмотворным равномерно слога и*

согласноконечных, по различным стихом родом приложенная. Некоторыя дапаўненні і недакладнасці ці пропускі абумоўлены структуральным адрозненнем вершаванай і праязичнай мовы. Толькі гэтым тлумачыцца наяўнасць некаторых выказаў і нават вершаў, якіх няма ў арыгінале, і, наадварот, пропуск некаторых выслоўяў. Па сутнасці ўсе нязначнейшыя адступленні ад першаўзора тлумачацца неабходнай рыфмоўкай, рытмікай, або неабходнасцю тлумачэння некаторых цьмяных месцаў, замена нязначных выказаў – *светлаго ради истолкования*, але толькі калі ягоная праўка не перашкаджала класічнаму разуменню тэкста – *ниже бо намерение мое zde бысть до чиста псалмы тольковати, но точно стихотворную превести я, с толиким изъяснением, елико вместитися может*.

Прывядзем у якасці прыкладу Першыя тры вершы з Першага псалма:

<p>1. Блаженъ мужъ, который не
ходит на советъ нечестивыхъ
и не стоитъ на пути грѣшныхъ
и не сидитъ въ собраніи
развратителей,</p> <p>2. но въ законѣ Господа воля его и
о законѣ Его размышляетъ онъ
день и ночь!</p> <p>3. И будетъ онъ, какъ дерево,
посаженное при потокахъ водъ,
которое приноситъ плодъ свой
во время свое, и листъ котораго
не вянетъ; и во всемъ, что онъ
ни дѣлаетъ, успѣетъ.</p> | <p><i>Блажен муж, иже во злыхъ совѣт
не вхождаетъ,
Ниже на пути грѣшныхъ
человѣкъ стояше,
Ниже на сѣделищѣхъ восхотѣ
сѣдѣти
Тѣхъ, иже не желаютъ блага
разумѣти,
Но в законѣ господни волю полагаетъ,
Тому днемъ и нощью себе поучаетъ.
Будетъ яко древо, при водахъ
сажденно,
Еже даетъ во время си плодъ свой
неизмѣнно;
Листъ его не отпадаетъ; и все, еже
дѣетъ,
По желанию сердца онаго успѣетъ.</i></p> |
|--|---|

Прывядзем яшчэ прыклады ўвасаблення самага вядомага загалова псалма ва ўкраінскай традыцыі:

<p>1. Щасливий муж, що не ходив за
радою нечестивих, і на шлях
грішників не ставав, і в
засіданні блюзнірів не сидів,</p> <p>2. Але ж в Законі Господа його
пожадання, і Закон його він
вивчає вдень і вночі!</p> <p>3. І буде він, як дерево, посажене</p> | <p><i>Блаженный муж на лукаву
Не ступає раду,
І не стане на путь злого,
І з лютим не сяде.
А в законі господньому
Серце його й воля
Навчається, і стане він –
Як на добрім полі</i></p> |
|---|---|

- над водними потоками,
Що в пору свою плід свій
принесе, І листя його не
зав'яне, І все, що зробить, –
досягне успіхів.
4. Не так нечестиві, – але немов
полова, що розвіє вітер,
5. Ось чому не встоять нечестиві
в суді, ані грішники у зборі
праведних.
6. Знає-бо Господь путь
праведників, а путь нечестивих
загине.

Над водою посажене
Древо зеленіє,
Плодом вкрите. Так і муж той
В добрі своїм спіє.
А лукавих, нечестивих
І слід пропадає, –
Як той попіл над землею
Вітер розмахає,
І не встануть з праведними
Злії з домовини;
Діла добрих оновляться
Діла злих загинуть.

Вышэй мы паказвалі прыклад інтэрпрэтацыі іншых псалмоў Шаўчэнкам і Байранам, таму нават простае супастаўленне паказвае, наколькі складанейшая задача паўставала перад паэтам ХХ стагоддзя, які, адчуўшы выключныя вартасці формы, спрабуе перадаць не літару, а дух славунай кнігі і паслаць яго сучасніку, узбагачанаму духоўным развіццём чалавецтва і нацыі.

Неабходна згадаць яшчэ адзін урок палачаніна, вялікага земляка Рыгора Барадуліна. Сімяон Полацкі па прыкладу Яна Каханойскага (в царствующем граде Москве спявалі польскія псалмы: бо возлюбима сладкое и согласное пение полския Псалтири стиховию преложения, обыкоша тая псалмы пети, речей убо или мало, или ничтоже знающе и точию о сладости пения увеселения духовне) лічыў, што ягоныя псалмы будуць не толькі чытаць, але і спяваць, як гэта рабілі старажытныя яўрэі. (Ці не дзеля гэтага ён выкарыстаў усе памеры сілабічнага вершаскладання). Ужо ў 1680 годзе пеўчы дзяк В. Цітоў стварыў 165 музычных узораў на тэксты псалмоў Сімялона Полацкага, тым самым паклаўшы пачатак рускай камернай вакальнай музыцы.

Праз тры з чвэрцю стагоддзі быў паўтораны выключны духоўны ўчынак – псалмы Р. Барадуліна былі пакладзены на музыку А. Камоцкім і зажылі адметным жыццём.

Арыентацыя паэзіі на рэміфалагізацыю прыводзіць да стварэння новых прастораў нацыянальнай культуры, новых светаў, заснаваных на архетыпічных структурах. Нават эпасу, калі ў чарговы раз сцвярджаюцца ідэі аб гібелі свету і ўзнікаюць чарговыя спробы аднавіць гармонію, імпануе зварот да архаічных, на першы погляд, формаў, якія напаўняюцца новым зместам, а традыцыйныя вобразы і сюжэты пераасэнсоўваюцца. Фармаванне рэлігійна-філасофскага тэксту – вельмі складаны і супярэчлівы працэс, бо выказаць тэалагічныя тайны практычна немажліва. Нельга

напрямую выказаць таямнічыя зрухі душы, што імкнецца да Бога, звычайнай *паточнай* мовай. Узор недасягальнасці – выразная мова Бібліі, якая за стагоддзі набыла незвычайную сімвалічнасць, метафарычнасць, асацыятыўнасць, антынамічнасць.

Р. Барадулін стварае ўласную вобразную сістэму, без якой немажліва нават наблізіцца да перастварэння, бо сцвярджаецца, што калі неперакладны дух сапраўднай паэзіі, то сакральнай – нават змест. У барадулінскі біблейны сусвет заходзіш не так, нібы сам аўтар: «У Біблію, як у сцюдзёную ваду, заходжу», а як у апавіты туманам сусвет, дзе ўсё надзвычай размыта, і знаёмыя рэаліі набываюць фантазмагарычны выгляд. І толькі праз пэўны час, калі трохі прывыкне вока, і ты паразумеешся з новым пунктам адліку розуму і пачуццяў, пачынаеш спасцігаць гэны сусвет, які з кожным імгненнем заглыблення святлее і прамянее. Тады пачынаеш спасцігаць сутнасць аўтарскіх слоў (*хлуддзі, Датытнік, пасунеца саўма, белаблока, грудзі абсягавы, вада датытнасці, нязводны хлеб*), або захапляцца іх гучаннем і настраёвасцю: *нябачны Дарадца; карэннямі чуць абрыў; думкай засявае магчымую прастору; жайўранак жадання; лоб не кволіць цэп; сноп засватаў ніву; бяды галодны подых; цемра зайздросная; вочы з зарападам; асыплюцца сіняй маной; прамудрасць муруе; разбярэць, жне; рэчка раіцца з берагамі; віно ад віны, і віна ад віна; яд сцішаюць ядзейным ядам*. Паўтысячы год таму Эразм адзначыў, што *У Священного Писания свой язык, приспособленный к нашему пониманию. Ведь Бог там гневается, печалится, негодует, неистовствует, угрожает, ненавидит, снова жалеет, кается, меняет суждения; и нельзя сказать, что такого рода изменения свойственны Богу по природе, но эти слова соответ-ствуют нашей немощи и тупости. Такая же мудрость приличествует и тем, которые взяли на себя распространение слова Божьего*. У шэрагу апошніх і наш вялікі сучаснік Р.Барадулін, што падкрэслівае і перастварэнне збору векавечнай мудрасці. У славутай кнізе Саламона пераважалі невялічкія, падчас можа здасца, фрагментарныя, афарыстычныя выслоўі, у якіх арганічна спалучаюцца абстрактныя ісціны анталагічнага пачатку і рэальныя правілы маральнага грамадскага, сямейнага, працоўнага, гаспадарчага жыцця. У аснове класічнай прытчы заўсёды ляжыць параўнанне, г.зн. з’явы маральнага ўладкавання і ўпарадкавання свету раскрываюцца праз супастаўленне са з’явамі матэрыяльнымі, рэальна-фізічна існуючымі. Параўнанне можа прымаць самыя разнастайныя формы, што абумоўлівае з’яўленне самых разнастайных відаў прытчаў. Так, у сінанімічных прытчах другая палова верша паўтарае думку першай (зразумела, мадэрнізуючы яе ў розных ступенях увасаблення). У антытэтычных другі паўверш увасабляе адваротны бок ісціны, якая была заяўлена ў першым радку, або зусім супрацьлеглую думку. Парабалічныя спалучаюць элементы першых і другіх, аб’ядноўваючы з’явы этычныя і фізічныя. Першая частка звычайна ўяўляе замалёўку (штрых) з карціны

прыроды; другая – этычную ісціну. Першая палова – гэта звычайна алегарычная карціна прыроды, пейзажная замалёўка, другая – тлумачальны подпіс да яе, расшыфроўка, удакладненне.

Падобная эвалюцыя формы надзвычай імпануе Р. Барадуліну, склад паэтычнага таленту якога падразумявае надзвычай арганічнае і плённае спалучэнне кніжнай і зямной мудрасці. Менавіта таму надзвычай пераканаўчымі атрымліваюцца ўяўленні пра Страх Гасподні, з якога пачынаецца мудрасці пачатак, бо «Вешчы страх ва ўсім жывым жыве, Ад смалы хмялеючы на шатах, Ад спякоты млеючы ў траве». Ён (Страх будзе ўвасабляцца па ўсім цыкле) параўноўваецца з пастухом, што пасе думкі; вестка благая хаваецца перапёлкай у жыцце; Прамудрасцю Божай заснаваная зямля стварае ўмовы для прыемнага гудзення чмяля ў канюшыне, касцу – у пракосах. Адсюль і з’яўленне высноў, якія па паэтычнай структуры нагадваюць будову народнай песні:

Ластаўка ласкаю гнёзды ўе.
Рэчка раіцца з берагамі.
Хто шануе вусны свае,
Той душу зберагае.

Урокі мудрасці старажытнасці надзвычай адпавядаюць нацыянальнаму менталітэту, бо шмат так падобнага ў спосабе жыцця і ўспрыняцця рэчаіснасці старажытных яўрэяў, што вялі звычайнае нетаропкае жыццё на ўлонні прыроды, і беларусаў апошніх стагоддзяў.

У беларускай мастацкай традыцыі вельмі мала твораў, прысвечаных услаўленню прыгажосці быцця і ўсяго свету, створанага Богам. Калі адмовіцца ад кананічных услаўленняў у старабеларускай традыцыі, то, па сутнасці, толькі старонкі са славутага «Шляхціца Завальні» Яна Баршчэўскага, слыннага земляка Рыгора Барадуліна, можна ўспрыняць як гімн Розуму і Сіле Крэатара:

БОГ

Ранак высвеціў поле і бор напаўсонны,
А на ўсходзе аблокі гараць, як рубіны;
Шмат чуваць журавоў над вазёрным затонам
І ў зялёнай гушчэчы хароў салаўіных.
Божа! Колькі падзякі Табе ў прыродзе!
Загадаеш, і краскай вясна нас вітае,
Загадаеш, як слотная восень прыходзіць
І у вырай вандроўнае птаства злятае.
А даброты Твае ўсе стварэнні зазналі,
Там, дзе моры пяскоў пад адвечнай спякотай,
Там, дзе моры ільдоў назаўсёды паўсталі,
Ёсць апека Твая над найменшай істотай.

Услаўленне велічы Бога – галоўны матыў «Песні над песнямі Саламонава» у пераспеве Рыгора Барадуліна (2001). Гэта ўжо трэцяе

перастварэнне ў беларускай традыцыі, пасля «Песнь Песнямъ» Ф. Скарыны і «Найвышэйшай Песні Саламонава» В. Сёмухі (1991). У дадзеным выпадку варта гаварыць у першую чаргу аб велізарным паэтычным майстэрстве Барадуліна-перакладчыка, бо ён у спробах перастварэння вялікай Песні ідзе ў рэчышчы сусветнай традыцыі пераўвасаблення класічнага першаўзора на нацыянальнай мове, што добра відаць на адпаведным прыкладзе:

Найвышэйшая песня Саламонава.

2. Няхай вусны яго мяне
пацалуюць! Бо лепшыя за
віно твае ласкі.	Хай мяне абцалуе ён
Цалаваннем вуснаў сваіх!
Бо пешчы твае хмялейшыя за віно.
3. Ад водару мазяў тваіх імя
тваё – як разлітае міра;
таму і дзяўчаты цябе
кахаюць.	Ад пахучасці масцяў тваіх
Твайго ймя дасконны палон.
Як міра разлітае
Нябёсам на дно яно.
4. Надзь мяне! Мы пабяжым
за табою; – цар мяне ўвёў у
харомы свае! Радавацца і
весьліцца будзем з табою; –
больш за віно будзем славіць
пяшчоты; цябе годнасна
любяць!	За нявытхнутае, аблачыністае
І кахаюць цябе дзяўчыністыя.
Памкні мяне, пабежымо за табой.
Кароль павёў мяне да сваіх харомаў.
Будзьма радавацца і цешыцца
Сэрцаў нашых салодкаму грому,
Небаўзносячыся хвалай.
5. Ерусалімскія дочки!	Бо за віно, якое забыць сябе не дае,
Мацнейшыя пешчы твае.
Годныя цябе кахаюць,
Аж у журбе засыхаюць.
Дочки Ерусалімскія.

У гэтым не трэба бачыць нейкай другаснасці, бо падобным шляхам ішлі, ідуць, будуць ісці і ягоныя папярэднікі, нават паўтараючы і пэўныя, на погляд некаторых вучоных, недакладнасці. Так, у Песні першай Р. Барадулін услед за «Толковой Библией» (глава 1:11), І.М.Дзіяканавым (Поэзия и проза Дальнего Востока, с. 626) ужывае слова *нард* (*нард мой свой пах выдаваў – нардъ мой издавалъ благовоніе свое*), то ў беларускай «Бібліі» і ў перакладзе В. Сёмухі гучыць аднолькава зразумела (не ведаю ці дакладна) – мой народ разліваў пахошчы). Таму варта адзначыць цудоўныя вобразна-выяўленчыя знаходкі паэта – «За нявытхнутае, аблачыністае І кахаюць цябе дзяўчыністыя» (працяг развіцця асацыятыўнасці загалова); «Раскашуюцца ў кунежлівай харашбе»; «Шыя твая ў каралях, зашаптаных хвалебнамі»; «павіснелая ад святла»; «грудзьмі сасіла» (карміла).

Даследчыкі Бібліі даўно пагадзіліся з тым, што цалкам спазнаць змест і сутнасць першапачатковай задумы аўтара «Песні над Песняй Саламона» немажліва, бо яна падобная замку, ад якога даўно згубілі ключы. Таму адны

сцвярджаюць, што яна адносіцца да царства ізраільскага, іншыя – да закону, трэція – да часоў палону, чацвёртыя – да Месіі. Невыпадкова ў яўрэяў было забаронена чытаць гэтую кнігу (як і пачатак кнігі Быцця і пачатак і канец кнігі прарока Іезікіілі) рані трыццацігадовага ўзросту. Падобная насцярожанасць была ўласціва і хрысціянскай традыцыі.

Што ж тычыцца знешняй, г.зн. літаратурнай формы “Песні над Песнямі Саламона”, то і ў плане вобразнай сістэмы і паэтыкі ў цэлым яна займае выключнае становішча сярод усіх старазапаветных кніг. У ёй зусім адсутнічае апавадальны элемент, аўтар не выказвае ад свайго імені ніводнай думкі, ніводнай тлумачальнай заўвагі, уся кніга ад першага да апошняга вершы ўяўляе сабой шэраг душэўных споведзяў. Вось чаму яе называлі *брачнаю пѣснею (epithalamium)*; зыходзячы з чатырох груп дзеючых асоб яе падраздзялялі як бы на акты ці дзеянні, што дазволіла сцвярджаць, што напісана яна *in modum dramatis* і магла быць задуманай для сцэны, што, зразумела, уплывала на выбар вобразна-выяўленчых сродкаў і мастацка-стылёвых прыёмаў. Асабліва гэта неабходна, сцвярджаюць даследчыкі Бібліі, у супастаўленні апісання вобразаў чалавечых і прыродных, прычым апошнія яўна перамагаюць, што добра падкрэслена адпаведнымі прыкладамі:

– Глаза твои – голуби;	– Глядзяць у маю душу вочы твае
– Зубы твои – какъ стадо	галубіныя;
выстриженныхъ овецъ,	– Зубы твае, як авец астрыжаных статак,
выходящихъ изъ купальны,	Што выходзіць з куделькі,
изъ которыхъ у каждой	А ў кожнай авечкі двойца ягнятак,
пара ягнятъ, и бесплодной	А бясплоднай між іх няма такі;
петь между нами;	– Шыя твая, як стоўп Давідаў,
– Шея твоя – башня	Збудаваны пад зброю.
Давидова, построенная для	
оружий.	

Падобнае выкарыстанне спалучэння прыродных вобразаў і апісання чалавека Р. Барадулін разаяе ў некласічных міфалагемах, у той ці іншай ступені звязаных з Вялікай Кнігай.

Я ни в коем случае не хочу, чтобы ты, наделённый столь счастливым дарованием, погряз в пустых буквах; тебе следует стремиться к скрытому смыслу и подкреплять неустанно усилия частыми молитвами, пока не откроет тебе книгу за семью печатями.

У беларускай мастацкай традыцыі існавалі апокрыфы, г. зн. мастацкія творы, у той ці іншай ступені сюжэтна звязаныя з Бібліяй («Хаджэнне Багародзіцы па пакутах», «Страцім-птушка», казкі, духоўныя вершы), але якія не лічыліся кананічнымі. У дахрысціянскія часы гэтым тэрмінам абазначаліся творы, глыбокі і загадкавы змест якіх быў зразумелы не кожнаму. Якраз у такім аспекце ўспрымаецца і цыкл Р.Барадуліна «Босая

зорка», дзе можна сустрэцца з увасабленнем вушацкіх, крывіцкіх паданняў аб стварэнні света, народных успрыняццяў асноўных Біблейскіх і Евангельскіх падзей, пераклады рэлігійнай паэзіі. Тым самым паэтычнае беларускае ўвасабленне народным паэтам набывае лагічнае завяршэнне.

Тот, Кто имеет ключ Давидов, Кто замыкает; никто не откроет тайн Отца, которых никто не знает, кроме Сына и того, кому Сын поможет приоткрыть их.

Рыгор Барадулін надзвычай доўга, амаль усё свядомае жыццё ішоў да Бога, паэтычна аэнсоўваючы, усведамляючы і вылучаючы асноўныя вехі гэтага шляху. Даволі выпадковы хрэст у дзяцінстве (“Калі мяне трэба было хрысціць, ішла “культурная рэвалюцыя, святарам падпальвалі бароды, трактарамі сцягвалі крыжы з храмаў, разбіралі сцены святыняў і будавалі сабе дамы і хлявы, абразамі палілі печкі. Асабліва перажывала бабуля Малання, што ўнук расце нехрысцем. Праездам быў ксёндз. Вырашылі ахрысціць хоць у ксяндза. Маткай хроснай была Феліцыя Антонаўна Міклашэўская, хросным бацькам – Качан”. Потым, калі прыязджаў праваслаўны духоўнік, сказаў, што хрост важны і даецца толькі адзін раз у жыцці чалавека) не мог стацца вызначальнай з’явай нават у жыцці такой выключна-уражлівай і ўзнёслай асобы як Р. Барадулін. Патрэбны былі новыя падзеі, асабліва з ліку выключных (а іх цяжка было знайсці ў эпоху будаўніцтва камунізму), знамянальных (або нават рэзкае павелічэнне іх, каб колькасць перарасла – ператварылася ў якасць) і, асабліва, безупыннай працы душы, якая заўсёды павінна быць жывой. Паэтам на падобным шляху і прасцей і значна складаней, бо, як і ўсе рамантыкі (класічныя і неа-), яны падкрэсліваюць дамінантную перавагу Ўяўлення (*Воображения*) над асветніцкім Розумам, і лічаць, што фантазія і інтуіцыя дапамагаюць непамерна глыбей і шматаспектней спасцігаць патаемную сутнасць рэчаў і характараў. І падчас гэты працэс мае падсвядомую структуру, бо спасціжэнне паэтам прыгажосці Прыроды прыводзіць да спасціжэння Прыгажосці Бога, які ўвасобіў свой воблік ва ўсіх тварэннях жывой і нежывой Прыроды.

Р.Барадулін, як і большасць еўрапейскіх паэтаў XIX-XX ст., доўгі час быў і заставаўся яскравым паганцам, што не аднойчы па-мастакоўску метафарычна сцвердзіць як уласнымі прызнаннямі, так і творчасцю.

А потым нават знойдзе бліскуча- доказы тэорыю тлумачэння гэтаму выключнаму феномену. Так, ён не знішчаў і не валок звергнутых ідалаў у Дняпро ці Ушачку, што рабілі неафіты-хрысціяне, наадварот, нават ужо ў перыяд “Кстоў”, ён, не забываючы і зусім не адмаўляючыся ад сваіх паклонаў звергнутым бажышчам мінуласці, сцвярджае надзвычай арыгінальную думку, да якой ніхто не прыйшоў у еўрапейскай традыцыі, -- і гэтыя ідалы суць тварэння Бога, які зрабіў іх дзеля самага ранняга, першапачатковага этапу пазнання Яго:

Здаецца падчас, што й паганскіх багоў

Як першапраходцаў, як чорнарабочых
Госпад паслаў да зямных берагоў,
Да працы зусім незямное ахвочых.

Яны пабылі – дрэвы ды камяні,
Вятры с перунамі – багамі.
І слову служылі, й глухой цішыні,
І першае святасці дапамагалі.

Ад дрэў радавод багоў нават пні
Сякера веры секла з размаху.
Але дагэтуль іх карані
Варушацца ў цемры нашага страху...

Як і кожная сур’ёзная навуковая выснова, а тым болей канцэпцыя, у сваім абгрунтаванні яна мае значную колькасць болей-меней разгорнутых прыкладаў, вобразаў і іншых артэфактаў.

Чорнарабочыя Бога настолькі дасканала выканалі заданне – прадпісанне, што і цяпер ягоныя вынікі адрываюцца (жартаўліва ці трагедыйна, або хутчэй трагікамічна, што так адпавядае беларускаму менталітэту). Гэта вобразы народнай дэманалогіі, з’явы народнай медыцыны (Р. Барадулін падрабязна расказвае, як выводзілі лішай, знішчалі барадаўкі “дактары Медыцыны паганскай пары”). Адзін з раздзелаў зборніка “Міласэрнасць плахі” называецца *More majorum* –

па звычаю продкаў,
Ці, як рабіліся ў даўніну,
Пчолы сваіх не цураліся лёткаў,
Сум гаркату аддаваў палыну.
Лічыць узрост свой

Душа не гадамі –
Грамяніцамі, Саракамі, Дзядамі.

Падобныя творы – адметны працяг фалькларыстычнай дзейнасці і зацікаўленасці паэта (вядома, што Р. Барадулін сабраў вялікую колькасць народных песняў, жартаў на Вушаччыне, якія потым друкаваў на старонках “Польмя”). Як некалі Ян Чачот, Ян Баршчэўскі ў XIX ст., браты Гарэцкія на пачатку XX, ён зрабіў аналагічную справу на пераломе другога і трэцяга тысячагоддзяў. Падобная падрыхтоўка дапамагла яму стварыць адметны збор паганскіх багоў (бяседа багоў) у стылі “Тараса на Парнасе” (у загаловаўнай ролі тут выступае сам паэт). На багатую куццю (“сягодня якраз Каляда багатая”) паэт сядзіць за сталом, шчофра ўстаўленым ядой, чакае гаспадара Дамавіка Бая, што бегае па сцяне з лапцямі, Дзядоў, якіх кліча мамін голас. І тут з’яўляецца цэлы сонм багоў, бажкоў, памагатых, пачынаючы ад нябачнага Чура, валадара падземнай гасподы, да загадкавай Вешчы, што

вяшчуе на покуці. Асобна з'яўляюцца Пярун-залатавус, Ярыла ён і Юр'я, Жыжаль, Зюзя са сваімі памагатымі – “Прагун, Траскун, Скварун, Пабягун, Цягун, Дрыгун, Крахкатун, Звягун, Маўчун, Казытун, Крутун, Шчыпун – покуль назавеш усіх, Ад марозу зойме дых”); Цёця (Дунай-жанчына), Ляля, Жыцень, Бягун, Лясун, Вадзянік, Кон са сваім намеснікам Сконам.

Аўтар глядзіць з усмешкай, з радасцю, бо гэта частка ягонага дзяцінства, якое, на шчасце, было звязана з казкай, што была блізкай, роднай, жывой. Тут Грамніцы адыходзяць, яшчэ не наступіла іх пара. Тут усё зразумелае, блізкае, бо беларусы верылі ў існаванне міфалагічных істот. І перад намі сапраўдны звод казачных істот сусвету, дзе ўсё незвычайнае, жывое, дзейснае – стома хоча легчы спаць, смех бегае, цемра злуецца:

А ў застолле спаўзаюцца і злятаюцца,
Прыязджаюць, выходзяць з кутоў
Разнаякія і аднастайныя,
Не злічыць ног, хвастоў, капытоў.
Тут жа босыя, і абутыя,
І падкутыя, і раскутыя.
І тыя,
У каго замест плячэй шыя,
Замест ног рогі,
А замест рагоў ногі.
Кожная пачвара
Знойдзе сабе пару.

Р. Барадулін у нечым ідзе за аўтарам “Тараса на Парнасе”, бо ў ягонай бяседзе багі і людзі паселі за сталом, нібы ў славытым творы. Іншая справа, што ў барадулінскай бяседзе знайшлося месца і жывым, і Дзядочкам з мёртвымі, якіх можа ажавіць Крук вадой гаючай, вадой жывучай, і ўсім дванаццаці сёстрам трасцы, і раней згаданым бажкам, і іх памагатым. Наш сучаснік ідзе на прамую кантамінацыю народных першаўзораў, якія ўжо прадстаўлены ў зборах народнай творчасці ці ў ягоных уласных запісах (“прыйшоў Пятрок, Сарваў лісток”; Крук купае дзяцей да ўсходу сонца; Цмок валачэ багацце ў хату; панічок прымае мядзведзя за ката; гучаць салёныя прыпеўкі пра дзявочы перадак; прыкметы: ложка падае, нож – спяшае кабета, мужчына; калі паэта здрыганула – гэта воўк ступіў у ягоны след у лесе недзе; у зязюлю перактнулі дзеўку).

Падобнае нельга адмаўляць цалкам – гэта не памылка, не пакланенне ідалам, гэта дзяцінства чалавека канкрэтнага і чалавецтва ў цэлым. Апостал Павел сцвярджаў: *Если ты из языческих книг возьмёшь самое лучшее и, как пчела, облетая все сады древних, минувешь ядовитый сок, а высосешь только спасательный и благородный, то возвратишь свою душу жизни всеобщей, которую и называют этической, намного более вооружённой... Знай, что вся истина, где бы ты с ней не сталкивался, Христова.*

Адмаўленне паганскіх увасабленняў вышэйшай сілы ў артадаксальным хрысціянстве – гэта метафарычнае адцуранне *нізкай* часткі жыцця чалавечага, супраць чаго ўсё жыццё змагаўся апостал Павел: *Умертви свои земные члены: блуд, нечистоту, похоть, злую страсть и любостяжание, которое есть служение идолам* (падкрэслены намі – І.Ш.). Тым самым па сутнасці працягваецца адвечны падзел – з душою звязана ўсё высокае, нябеснае, боскае; з целам – супрацьлеглае, антаганічнае: *Дела плоти известны: это блуд, нечистота, бесстыдство, роскошь, служение идолам* (ізноў падкрэслена намі – І.Ш.), *волиба, вражда, распри, соперничество, гнев, ссоры, разногласия, срьсь, зависть, убийство, пьянство, разгул и тому подобное* (Римлянам, 2:2). Разам з тым вядучыя багасловы не адмаўлялі катэгарычна пісанні язычніцкіх паэтаў, лічачы, што і там можна знайсці шмат карыснага для праведнага жыцця. Эразм сцвярджаў, што творы старажытных паэтаў *лепят и оживляют детский разум и удивительным образом подготавливают к познанию божественных писаний... описанное заставляет скорее бояться пороков и, воздерживаясь от гнусностей, сильнее любит достойное*. Філосаф заклікаў нават хрысціян ісці за платонікамі, якія бліжэй за ўсіх стаяць да прафетычнага і евангельскага стылю. Таму карысна дакрануцца да самых разнастайных крыніц, калі гэта вядзе да Хрыста, бо *puris omnia pura* (для чыстых усё чыстае).

Паэзія Р. Барадуліна ранняга перыяду нагадвае антычную, а з усіх пералічаных брыдот, якія прыпісвалі паганству, ёй можна інкрыміраваць бадай толькі захапленне жаночай прыгажосцю, што характэрна паэзіі ўсіх часоў і народаў. Беларускі паэт адным з першых запатрабаваў, што “Не трэба з жанчыны рабіць святую, Яна зямная, як сенажаць”:

Начэе смуткам,
Днее слязою,

Займаюцца на сенажаці ў цішы
Зняверу дзядоўе
І красак сузор’е –
Каб знічкамі падаць
У студню душы...

Яе прызначэнне зусім іншае, пагэтаму трэба быць рашучым і адважным, каб здабыць імгенне шчасця, (*женщина – плотская часть человека*), якое паслана ў гэтым складаным свеце:

Бяры
Калень дары,
Галіны рук заломвай!
Адчаю халахуп
Змяёй па юных сцёгнах.
Пал спалымненых губ

Хай захлынецца ў стогнах.
Хай небасхіл калін
Світае над табою.

Ног жураўліны клін,
Вяслуй па лістабою!..

Хаця ў ранняй лірыцы Р. Барадуліна дамінуе выключна мужчынскі пачатак, ён усё ж такі і ў жанчыне заўсёды бачыць асобу. Вось чаму без ідэалізацыі, але і без экзальтацыі, ён можа прыняць жаночы погляд на свет, у прыватнасці, погляд М.Цветаевай:

*В гибельном фолианте
Нету соблазна для
Женщины – Ars Amandi
Женщине – вся земля.*

*Сердце – любовных зелий
Зелье – вернее всех.
Женщина с колыбели
Чей-нибудь смертный грех.*

*Ах, далеко до неба!
Губы – близки во мгле...
– Бог, не суди! – Ты не был
Женщиной на земле!*

Згадаем, што *Не женщина наградила Спасителя предательским поцелуем, не она трижды отреклась от него; когда апостолы задрожали, она не устрашилась – последняя у креста и первая у гроба* (И. Баррет).

Але ў цэлым у паэзіі Р. Барадуліна дамінуе ўслаўленне сусвету, якое некаторыя памылкова ўспрымаюць паганскім. Сусвет акаляючы, яшчэ без апошняй атрыбутыкі, рознакаляровы, метафарызаваны, мудры. Чалавек ці дакладней, рэцэптары на задняй сценцы вочнага яблыка, як лічаць вучоныя, здольны успрымаць толькі тры колеры – чырвоны, сіні, зялёны, іншыя ўзнікаюць у свядомасці толькі ў выніку самых разнастайных іхніх камбінацый і спалучэнняў. Аналізуючы паэтычную палітру Р.Барадуліна, прыходзіш да парадаксальнай высновы, што паэт падобны птушкам, якія таксама некалі былі ў эдэмскім садзе, валодае здольнасцю ўспрымаць і ультрафіялетавае колер. Менавіта таму ягоня карціны прыроды выключна адметныя, спрэс арыгінальныя і непаўторныя, хаця менавіта гэтым, здавалася б, цяжка каго-небудзь здзівіць у беларускай традыцыі.

Метафарызаванасць, асацыятыўнасць лірыкі Р.Барадуліна настолькі выключная, што адзначыць яе ў чарговы раз – абсалютны маветон або непрыхаванае нахабства. Самае галоўнае, ён здольны перадаць

выключнейшае захапленне прыгажосцю Прыроды і радасць існавання ўсяго ў гэтым свеце. Таму снег у яго нагадвае “шыпячы зычных збег”, бо ён настолькі далікатны, што баіцца аб ігліцу параніцца; “заход заламаў аблачынкі брылёк”, “Замроена промні лятуць у вулі”; “заход з паганскай радасцю рыдае”; “на недакошаным небасхіле Заходзіць сланечнік з асеннім чмялём”; “на волю просіцца крык крыг”, “Пярун ідзе па хмарах басанож – І пырскаюць з-пад пят яго маланкі”; “рэха ў іржэўі параніцца, росам свой боль раздае”; “раса ў канваліях нараспіў”, “Схмялела світанне жмурыцца. І жаўранак чаргу нябесся разбіў на дробныя цурачкі”, “сабор уявы, постраху хлявец не змесцяць статак жахаў вогнехібных”. Незвычайнае захапленне радасцю быцця вядзе да разумення таго, што ўсё надзвычай вокаімгненна, што гэтая радасць быцця не вечная, а выключна тымчасовая і хутка *замілавання дрозд замоўкне і папярхнецца дайжаю журбою*, калі пачнеш адчуваць узрост, *пяшчоты прысмак і адчаю смак*:

У вечнасць, бы ў люстэрка чараўнічае,
З надзеяй кожны жыццё глядзела.
Люстэрка прывідны адбітак нішчыла
І тут жа халадзела
Знелюдзела.

“Толькі ў рэчцы жыццёвай лункі час прабіў” – так метафарычна ацэньвае гэты працэс паэт. Здымаецца флёр часу, падману, адкрываецца выключна рэальная нябесная праўда, спачатку праз невялічкія палонкі, якія з’яўляюцца ад дыхання душы, закутай у лёд штодзёнасці, звыкласці, абьякавасці і паступова адкрываецца велічная праўда Быцця, якая расчыняе свае таямніцы толькі абраным і самым настойлівым. Але яно патрабуе ахвяраў, і першай з іх становіцца весялосць, радасць, якія ўсё часцей і часцей саступаюць смутку, адчаю, жалю, але затое вядуць да збавення. Тут патрэбен добры дарадца, які мог бы падказаць далейшую дарогу. І ён, спадарожнік, не прымушае сябе чакаць – гэта Дантэ. Рыгор Барадулін паўтарае ў нечым вялікага італьянца, асабліва яго славуае выслоўе: *Земную жизнь пройдя до половины, я очутился в сумрачном лесу*. Жах апошняга збівае Дантэ са шляху на ўзгорак, які ўвасабляе царства справядлівасці і чалавечнасці, тым болей, што перад італьянскім паэтам узнікае рысь, леў і ваўчыца, якія знамянуюць сабой распуства, здраду, гардыню, сябелюбства, хцівасць. Лірычны герой Барадуліна ў такім прыкладна ўзросце (зборнік “Абсяг” выйшаў у 1978 годзе) – “цяпер – ці ў радасці згары, ці згасні ад адчаю, Адчуй адно: Ідзеш з гары. Твой смутак залачае...” звяртаецца сам да сябе: “Далёка бачыў на гары – Ідзі з гары спакойна”.

Гэта не проста філасофскае суцяшэнне, не сум ад недасягальнасці, як і ў Дантэ, ідэала, не класічны чалавечы страх перад няўможнай перспектывай: *Плата за грех – смерть* (Апостал Павел), а нешта значна большае і велічнае,

пра што так шматкроць пісаў Эразм: *Мы так непомерно боимся гибели тела, потому что оно видно глазами телесными. В смерть души, потому что ее никто не видит, верят немногие, совсем мало кто боится ее, хотя эта смерть настолько страшней той.* Душа памірае тады, калі яна страчвае Бога, тым самым страчваючы жыццё. Толькі там дзе ёсць любоў, ёсць Бог, таму што Бог – гэта і ёсць любоў. А інакш не вырвацца з адвечнага кола:

Здагадак чаўнакі снавалі,
Саткалі капу забыцця,
Каб захінуць ёй
Шлюбны ложак,
Вясельны і хаўтурны стол.
Сагрэлі ўзор давер валошак
І снег, што ўснежыў вечны дол.

Смутац паступова пачынае дамінаваць у сусвеце паэзіі Рыгора Барадуліна. Адзін з раздзелаў зборніка “Абсяг” (1978) мае падраздзел “Ветах смутку”, у якім апошні ў самых разнастайных праявах маналітна валадарыць: “Мы вараных дадзім табе з журботнай песні”, “Сам шалю жалю перасвер”; “На сцежках радасці былых Смяецца смутку ветах...”; “ад жалю зойдуцца бары”, “святло і маёй туті”; “палын ад суму перагоркі”; “кленчы харашбе ў журбе”; “лістапад маёй журбы”; “суму расклад”; “была балючым болем – балючай крыўдай стала”; “пазычыць радасці журбе”; “чужы жудзе, бядзе”.

Фрэйд лічыў, што калі чалавек пачынае цікавіцца сэнсам жыцця ці яго вартасцю, то чалавек хворы. Але для Барадуліна ўсё гэта не вынік прадчування смерці цела і страху за яго, а падсвядомая трывога за душу, уласную і людства. За душу, якая павінна адгуквацца на ўсе няшчасці, нядолі, трывогі, боль, вайну, здрадніцтва, трыумф несправедных, інакш яна – мёртвая. *И не так мертво тело, покинутое душой, как мертва душа, оставленная Богом. И ни одно мертвое тело не имеет такого запаха, как зловоние погребенной души. Когда из груди исходят мертвые слова, внутри непременно покоится труп* (Эразм). Пра ролю пахаў у паэзіі Р. Барадуліна можна пісаць асобнае даследаванне, бо ў гэтай справе ён роўны Івану Буніну. Менавіта таму ён, узгадаваны на паху туманоў і бялютнага снегу, сырадою і хвоі, лёгка адчувае з’яўленне паху тлену ў душах людства. Падобныя трывожныя прадчуванні былі дамінуючымі ў светапоглядзе Р. Барадуліна 80-90-ых гадоў, асабліва ў зборніку “Міласэрнасць плахі” (1992), эпиграфам да якога хутчэй за ўсё сталася выслоўе “Memento mori”. Праўда, нягледзячы на лацінскія эпиграфы, у стыхія мовы Вергілія ён не затрымліваецца да канца, таму *Ab ovo* замяняецца *вялічкам*, а *te ipse fonte* – з *самой крыніцы*.

Чаканыя афарызмы класічнай латыні плаўна перацякаюць у нацыянальную стыхію і набываюць не менш класічнае роднае ўвасабленне,

бо *Vitae magistra* (назва другога раздзела зборніка) перамагае. Таму з большым інтарэсам сочым за роднымі вобразамі: “старасць дрыжыць апошняй кропляй на галіне”; “калі ў цішыні дамавіны Ашчэраць да дзясноў раты, З жывіцай яшчэ габлявіны З нябожчыкам будуць на ты”; “і калі майго ценю не стане, не заўважаць прапажы вякі”; “сырая зямля не сагрэе мяне, І я не сагрэю сырую”; развіваючы класічнае параўнанне чалавека з дрэвам, ён уяўляе чалавечае цела ў зямлі падобным карэнням, менавіта таму “вершалінам памкненняў Адно на зямлі застаецца – Трымацца за неба...” Толькі ў такім выпадку адбываецца доўгачаканае: “І душа прагне трапіць у невады Веры, вырваўшыся з бязвер’я”.

Выключную ролю ў гэтым працэсе адыгрывае Маці паэта, прычым значнасць уплыву ўзрастае з яе смерцю. І як тут не паверыць у *rozagrobouci* *oreki matki nad dzieckiem*, што было ўласціва беларусам яшчэ ў XIX стагоддзі:

Маме я не ўсё гаварыў,
Часта клікаў маму на падмогу.
І застаўся адзін,
Як абрыў.
Што ўдзічэў ад глухога глогу.
Лёс
Апошні адчай падарыў –
Гаварыць шчыра толькі,
Богу.

З мамай звязана ўсё на гэтым свеце: святло першага снегу; пярун, што цэліць у іголку ў руках роднай; песня і ўборы з каларытам фальклорным; гады вайны. Асабліва мяняецца тон лірыкі паэта пасля смерці Мама: “хвоя пад табою – сынавай журбою”; “А журба – нагнайца, неба – абажурнай журыцца крыніца, Бор сыры зажураны. Голас падупалы – скруха жаўрукова”. Для яго назаўсёды ўваходам у вечнасць стаўся перажыты болем супынены адлік зямны мамы: *Мой цень – Працг тваёй вярсты. Не вечны ён таксама. Цяпер мяне чакаеш ты, а я старэю, мама...*

Калі выспу ягонага смутку ледзяняць маразы, яму, нібы дзіцёнку, пачынае здавацца, што “маме ў зямлі сцюдзёна”. У нечым паўтараючы выслоўе Мафусаіла, які, пражыўшы 969 гадоў, на пытанне Бога ці нажыўся, адказаў, мне здалося, што я ўвайшоў праз адны дзверы і выйшаў праз другія, Р.Барадулін сцвярджае: “Здаецца, учора я выйшаў з хаты, А ўжо вяртацца пара дадому”. Некалі, у пякуча-пранікнёным вершы “Бацьку” ён уяўляў немажлівае – вяртаецца дадому і бачыць за сталом бацьку і чуе матчыны словы: “Вось і ўся сямейка ў хаце”. Цяпер чарговая надзея на спатканне:

Туды, дадому, дзе лугавіна
Улетку цёплая, як палаці,
Дзе долу кланяецца дамавіна.

Там мама стрэне ў вечнае хаце.

Надзея найўная і нездзяйсняя, вось чаму паэт шле “Маме на васьмідзесяцігоддзе” і сваё жалобнае вітанне:

Та стала зямлэй,
А твае гады
Ідуць без цябе па зямлі.
Ідуць гады,
А твае сляды
З зямлі халады змялі.

Ідуць з маімі твае гады.
Дзе твае, дзе мае?

Калі
Замоўкнуць,
Прыстануць гады ад хады?
Не дазнаемся,
Як ні малі
Усявышняга –
Ён малады заўсягды
І стары,
Як скрыль араллі.

Жыву, каб чуць,
Як твае гады
З маімі ідуць па зямлі.

Асабліваю завершанасць набывае ўвасабленне светлага вобразу маці ў цыкле “З застрэшша мамінае хаты” *Бога і Маму ў душы нашу*; дзе, развіваючы вобраз з верша ў прозе “Планета матуль” (“Міласэрнасць плахі”), ён сцвярджае, што мы ўсе жывём пад зоркамі матуль, якія сагрэлі гэты свет для нас, вось чаму мы і глядзім на гэты свет іхнімі вачыма. Толькі праз Маму прыйшоў Р. Барадулін да Бога. Вушачы – гэта той вушак, які трымае дзверы, расчыненыя для веры. Менавіта ў Чысты Чацвер маці мыла яму вочы, там у свянцонай вадзе ляжала чырвонае вялічка, там ён назаўсёды запомніў Семуху, угодную Богу Тройцу, бо ў гэты дзень прыйшла на свет мама, там прыляталі сініцы, у якіх бачыліся душы людзей, “мама вачыма, святымі ад слёз, У Бога выпрасіла мой лёс”.

Шлях спазнання вышэйшай таямніцы сплятаецца з народнымі шляхамі. У гэтым плане Р. Барадулін ідзе сцэжкам і згданага Дантэ з ягоным увасабленнем народнай рэлігійнай свядомасці. А яшчэ раней у гэтым напрамку прайшоўся Гамер з выкарыстаннем грэцкай міфалогіі. Дантэ ў міфалогіі сярэднявековага хрысціянства знайшоў глебу для стварэння

“Боскай камедыі”, бо здолеў спалучыць і класічныя пастулаты хрысціянства з народным богашукальніцтвам, што дазволіла яму стварыць уласны народны эпас.

Спасціжэнне, не, нават простае памкненне і неўрымслівае жаданне прычасціцца да вечнай таямніцы быцця не можа не быць пакарана. Менавіта таму жыццё лірычнага героя Р. Барадуліна цяпер праходзіць пад спрадвечным знакам суму, маркоты, падчас адчаю. Ключэўскі назваў гэты стан прыгожа-дасканалым тэрмінам – *хрысціанская грусть*. Адзінота валадарыць сусветам: адзін чалавек прыходзіць на гэты свет, адзін і сыходзіць:

Няма да каго прыхінуцца душою,
Нікога наўкола няма,
Душа свая часам здаецца чужою,
Не чуе сябе сама.

“Нас на Зямлі за ўсё мацней Трымае смутак развітання”; “Наш прыход і адыход нікога не расчуліць, ані патурбуе”, толькі можа ганак Пана Бога пачуе нашых сценаў ціхі крок; “Мы – чаўны надзей і дамавіны”; “Мы знакі прыпынку ў Вечнай Кнізе”; Усявышні пасылае нам лёс, які кожнаму ўсміхаецца, як вотчым, зямля жывых то ўзвысіць, то абнізіць, але ніхто свой лёс не перарос. Людзі – гэта лёс (нязменная сутнасць), а дзён трату адвее вецер паступова:

Каромысел вясёлкі не сагнецца,
Набраўшы поўны вёдры цішыні.
І толькі след на небе застаецца
Ад нас –
Тварцоў зямное мітусні.
Зямля сама сумуе без цяпла.
І толькі след на небе
Скажа смерці,
Дзе наша памяць зорамі ўзышла...

Хрысціанская грусть – аснова творчасці ўсіх паэтаў, што разважаюць над сутнасцю і сэнсам жыцця. Матыў суму, тугі, душэўных пакут заўсёды суправаджаў Рыгора Скавараду. Гэта своеасаблівы антысвет, які супрацьпастаўлены *духовному міру – веселію серца. Тоска проклята, докучлива печаль, скука.. Люта мира* – вось асноўныя матывы ягонай лірыкі. У *Выбраных местах из переписки с друзьями* Гогаля над усім пануе *исполинский образ скуки*.

Сум паэзіі Рыгора Барадуліна надзвычай блізкі самоце вялікага рускага паэта Івана Буніна, філасофская лірыка якога знаходзіцца пад пастаяннай аховай *незрячего взора смерти*, а на першы план выходзіць апісанні магілаў, закінутых цэркваў і касцёлаў, што нагадвае аб вечным і незваротным зыходзе:

*Под орган душа тоскует,
Плачет и поет.
Торжествует, негодует,
Горестно завет:*

*О благий и скорбий! Будь
Милостив к земле!
Скудны, нищи, жалки люди
И в добре, и в зле!*

*О Иисусе, в крестной муке
Преклонивший лик!
Есть святые в сердце звуки, --
Дай для них язык!*

І. Бунін з'яўляецца ўвасабленнем згаданага смутку быцця чалавечага, пад зоркай якога і будзе эвалюцыянаваць уся ягоная паэзія: *Но я всегда делю с тобою думы: Я человек: как бог, я обречен Познать тоску всех стран и всех времен.*

Надзвычай папулярны, а таму ўжо звыштрадыцыйны вобраз сасны, з якой можна зрабіць адначасова і калыску, і труну, у Р.Барадуліна замяняецца вобразам ільну, з якога яму пашыюць апошнюю кашулю. Сінявокі сімвал роднага краю не спяшаецца расці (у тэксе майстэрская гульня гучаннем слова: *ляны і рост у іх ляны*), бо адчувае глыбінны сум паэта. Лён як кантраст Смерці натхняе і Буніна:

*Присела на могильнике Савура
Старуха Смерть, глядит на модный шлях.
Цветущий лён полоскою лазури
Синеет на полях.*

*И говорит старуха Смерти: «Здорово,
Прохожие! Не надо ли кому
Льяного погребального покрова? –
Не дорогу возьму».*

*И говорит Савур – курган: «Не каркай!
и саван – прах. И саван обречен
Истлеть в земле, чтоб снова вырос яркий
Небено-синий лён».*

І міжволі верыцца ў здольнасць расліны і кургана валодаць дарам прадчування, бо ў свеце Рыгора Барадуліна ўсё жывое. На зямлі вольна думаць могуць толькі камяні, бо менавіта ў іх увасоблены нябесныя думкі, што скамянелі ў вечным палёце; там жывыя ўсе чалавечыя пачуцці; нават

страх жывы, і ён сам баіцца і толькі на пласе ажывае разам з ахвярай: “Цвердалоба, Зірката, Зацята, Смелы страх Пазірае на ката”. Над усім валодае маркота:

І я адыду,
Адыду туды,
Адкуль не прывыклі вяртацца, –
Адпырсак бяды,
Асклёпак нуды,
Свайго беспрытулля дарадца.
З віною сваёй,
Са сваёй маной
Паспець бы пагаварыць цвяроза.
Калі й заплача хто нада мной,
Дык, мусіць,
Глухая бяроза...

Калі ніхто над табой не заплача, то трэба звыкаць паступова да смерці – спачатку да чужой, хаця і свая не за зялёным гаем. Працэс бытавання амбівалентны, як спачатку з гадамі прывык да жыцця, перастаў здзіўляцца яму, адкрываць штоімгненна цуд у штодзённым існаванні. А можа не столькі мы прывыкаем, колькі смерць нас прыручае, прывучае, ёй самотна адной у гэтым свеце, нягледзячы на велізарную колькасць памагатых. Таму яна збірае ўсіх самотнікаў-людзей, каб множылася самота, а можа падобнымі сустрэчамі грэецца старая? І. Бунін пакінуў глыбока філасофскую “Надпісь на чаше”:

*«Вечно лишь море, безбрежное море и небо,
Вечно лишь солнце, земля и её красота,
Вечно лишь то, что связует незримую связью
Душу и сердце живых с тёмною душою могил».*

Р. Барадуліна нельга абвінаваціць у страху смерці, у чым папракаў Л. Талстога І. Бунін: *Старик смерти испугался. У яго асноўны акцэнт перажыванняў зроблены не на цела, якое ўсё роўна адыдзе, а на душу, якая пакутуе найбольш. Апостол Павел отличает человека плотского, который не знает, что присуще Богу, от человека духовного, который обо всём судит: «Всякая плоть – трава, и вся слава ее – как цветок полевой. Засохла трава – и цветок ее упадет, потому что Дух Господен подул на нее; слово же Господа пребывает вечно».* Цела чакае надзвычай шырокая дарога, бо яна творыцца з вышываных ручнікоў, на якіх апускаюць маўклівую труну. Таму, з аднаго боку, трэба вучыцца ў вольных дрэваў, як трымацца за зямлю. А з другога, паколькі, мы самім сабе, як успаміны”, а “жыццё – салодкая гаркота”, з намі ад “пачатку да канчыны Наша беспрытульная самота”, то варта не паддавацца адчаю, а трэба запрасіць самоту пасмуткаваць удвух, бо “раллёю, лядам, пакошаю вядуць на могільнік сляды”, “Бяроза светлая плача па леце.

Расце імжа, як іржа, рудая. Жуда, як роднага, мяне абдымае”: “прасейвае час секунды на сіце густым цыкад”, “глушэюць вёскі, а ў гарадах перанаселены могількі”, “Абрабаваны курганы... Скіфскім царам не соладка І ў царстве вечным – І тут яны спакойна не спяць з-за золата”. Апошняя амаль ці не па Буніну – *Был воин, вождь, но имя смерть украла и унеслась на чёрном скакуне. Спакой толькі ў Бога – лічыць Р. Барадулін. Всё мимолётно – и скорбь, и радость, и песни, Вечен лишь бог. Он в ночной неземной тишине, –* усклікае Іван Бунін.

Не ўкрыжавалі –
Рукі развялі
Хрысту,
Каб вешчая душа ўзляцела.
Нябеснае не скорыцца зямлі.
Зямному пргнецца ўсяго ўсыцела.

І птушка –
Парабчанка вышыні –
Крыжападобная ў сваім палёце.
Крыжуюцца
Сняжынкi, й прамяні,
І асака ў расчуленай самоце.

І на магілах
Цьмеюць не крыжы,
А цені крылаў
Утрапёных душаў –
Яны лятуць дамоў,
І свет чужы.
Не апаганіў іх і не адужыў...

Развагі Р. Барадуліна набываюць глыбокую філасафічнасць і афарыстычнасць: “Жыццё ёсць сон, Які сасніў Гасподзь”; “У душы маёй цёмна, як у труне, Дзе нябыт і развага Закончылі спрэчку”; душа сядзіць у правінах, як у яме. Адзінае, што варта берагчы на свеце, лічыць паэт, гэта душа, бо там ёсць Бог і Мама. Але і яна ўжо здрыганулася, бо яе гукнулi продкі. Як старажытныя рымляне, ён хоча ўпэўніцца ў тым, што SĀLVAVI ANIMAM MEAM:

Ратоўца й вартаўнік душы
Сваёй
На цёмнай той мяжы,
Дзе звада
Вадзіцца са здрадаю,
Не веру я віжу й вужу.

То каменем,
То пухам падаю
І ўсё над прорваю кружу.

Хачу я,
Прачурывушы жаль,
Параумеўшыся амаль
З нябеснымі й зямнымі мытнямі,
Вяртаючыся з кірмашу,
Сказаць услед за старажытнымі:
Я ўратаваў сваю душу.

Інакш здарыцца страшэннае, непাপраўнае, незваротнае, як у І.Буніна:

*Никогда вы не воскреснете, не встанете
Из гнилых своих гробов.
Никогда на божий лик не глянете,
Ибо нет восстанья для рабов,
Тёмных слуг корысти, злобы, ярости,
Мести, страха, похоти и лжи,
Тучных тел и скучной, грязной старости:
Закопали – и лежи!*

Узорам у гэтым высакародным падвіжніцтве з'яўляецца Ісус Хрыстос, з якім звязаны ўсе надзеі і парыванні: “Чым далей, Тым бліжэй да Цябе Думкамі і душою хінуся”. Невялікае дасягненне ісці нагамі па слядах Хрыста, але вельмі істотна – ісці за ім у любові. Духоўны хлеб з'явіўся разам з ім – “Ці шляхам зерня ў свет Прыйшоў Хрыстос. Ці зерне Шлях Хрыстовы паўтарыла”. Галоўнае, што менавіта Ён прынёс надзею:

... Ён цяжка нёс
Крыж,
Быццам цень адзервянелы птаха.
І цень хацеў
Узняцца да нябёс,
Ды носьбіта
Чакала моўчкі плаха.
Свет разумеў
Сябе самога блага.
І перакрэсліў
Смерцю Смерць Хрыстос.

Вось чаму, адштурхоўваючыся ад выслоўя Яна Паўла II *Jezus Chrystus jest jedyną deską ratunku dla dzisiejszego Świata*, ён піша праграмны твор “Дошка выратавання”:

Хай празарлівая воля нябёс
Душам пашле дараванне.

Ў небе ўрагану
Ўваскрослы Хрыстос –
Дошка выратавання.

Госпад дазволіў на дошцы плысці,
Маючы ветразем веру.
Дно не дастаць у прадонным жыцці
Ломкім шастом намеру.

Сцежкаю думкі, дарогай хады,
Ветрам дыхання жывога
Вечныя нашы й зямныя гады
Рушаць да Пана Бога.

Крыжам аслонены, свенціцца лёс
Радасцю Райскага рання.
Ў моры адчаю
Светлы Хрыстос –
Зорка выратавання.

У гэтым ён надзвычай блізкі Ф.М.Дастаевскаму:

...Бог посылает мне иногда минуты, в которые я совершенно спокоен; в эти минуты я люблю и нахожу, что другими любим, и в такие-то минуты я сложил Символ веры, в котором всё для меня ясно и свято. Этот Символ очень прост, вот он: верить, что нет ничего прекраснее, глубже, симпатичнее, разумнее, мужественнее и совершеннее Христа, а не только нет, но и с ревнивою любовью говорю себе, что и не может быть. Мало того, если бы кто мне доказал, что Христос вне истины, и действительно было бы, что истина вне Христа, то мне лучше хотелось бы остаться со Христом, нежели с истиной.

Падобная грунтоўнейшая аснова дазваляе ўзняцца на новы, значны больш высокі віток спіралі пазнання Бога. Гэта філасофскі дыспут аб тым, хто старэйшы і шчырэўшы – думка ці слова («Бог спачатку задумаў слова, Сведкай гэтаму думка была»); чаму смакоўніца сохне, а не гніе; чаму яблыкі гефсіманскага саду ў кулачках трымаюць страх зярнят, а паломнік, смутку паслядоўнік, чуе літанне смяглае травы. Яго цікавіць – колькі доўжыўся той дзень з сямі, за якія Госпад стварыў сусвет – год ці стагоддзе і ў сувязі з гэтым колькі будзе цягнуцца Дзень Судны – год ці стагоддзе? Усё гэта дазваляе ўбачыць у Богу не нейкую магутную неспазнаную неабдымную і неўяўляльную сілу, а магутнага Гаспадара, якога можа зразумець звычайны араатай. А таму, нібы звычайны селянін, Ён не мае часу хварэць, бо адзін на ўсю гаспадарку: няма калі Яму старэць, бо чорт маладзее з гадамі; няма калі

дбаць пра Сябе, бо трэба клапаціцца аб кожнай тварыне. Таму «Хай Богу хоць сон залаты Прысніцца ў нябеснай адрыне...» У гэтым жа шэрагу і зычэнні Богу здароўя і бясконцасці вечнасці, якія ў іншых выпадках маглі б уявіцца блюзнерствам. Абсалютна новы пагляд Р. Барадуліна на суадносіны, сумеры свету і Стваральніка: «Зямля парушынка ў воку Бога». Вока Божае – адзін з самых дасканалых і прыгожых вобразаў у класічнай традыцыі. Р.Барадулін уносіць сваё бачанне гэтай існа-прарочай з'явы – «А з прышласці ў прошласць Праз нас, праз вякі Глядзяць Недасяжныя вочы Хрыстовы»; «Богу ў вочы глядзець І душою Па Ягоных сцяжынах ісці»; «Богу ў вочы глядзець І душою Размаўляць з Усявышнім Тварцом».

Надзвычай складаны і шматузроўневы вобраз вады. «Вада на тое й тоіцца, каб ліцца»; «Вада з вадою не зліваецца, Ліцца кожная сама»; Вада ўспрымаецца як жывая істота, якая ўцякае ў халады; бяда можа выходзіць з сухой вады і губляць мокрыя сляды; Калі вадзе жывой заплачацца, Неўчце мёртвая вада... Эразм пісаў, што *«Святой Дух обычно называет знание божественного закона водой... В Писании, полном тайн, часто упоминаются колодцы, источники, реки только для того, чтобы побудить нас тщательно исследовать неявный смысл. Ведь что такое вода, скрытая в артериях земли, как не тайна, прикрытая словом? Что такое вода, бьющая ключом, как не тайна, добытая и объясненная?»* Падобнае заглябленне ў чароўны свет Вечнай Кнігі дае мажлівасць урэшце рэшт сцвердзіць:

Гэты свет –
Урачысты храм,
Дзе святарыць жыццё маладое,
Усявышні даверыў нам
З долам смутку
І небам спакою.

Каб праверыць няпэўных нас
На адданасць высокай веры,
Каб у нас
Той промень не згас,
Што світаў Патайнай Вягэры...

“На жаль, – усклікае паэт – у кожным з нас жыве Варава і рэдкім госцем Пан Хрыстос”. Менавіта таму кожны павінен працаваць над сабою, каб пазбыцца страху: “Бога не трэба баяцца, бога трэба любіць”. Р.Барадулін у чарговы раз сцвярджае Sancta Sactorum хрысціянства. *Через надразумные подвиги веры, молитвы, смирения человек освобождает себя, выносит всё содержание своего существа из стального шара времени и пространства и помещает его в Вечность и беспространственность. Человек становится прыгуном, который самоотверженным сальто-мортале выпрыгивает из времени в Вечность, отрывается от души своей, сердца своего, ума своего,*

отрекается от своего «я», своего эгоистического закона: «я=я» и переходит в не-я. Посредством подвига веры человека засеивает зерно личности своей в неизведание глубины Вечного и Невидимого. Посредством подвига с молитвы зерно распадается, умирает и вырастает в сердце Невидимого. Посредством подвига смирения человек приходит к пламенному ощущению и жгучему осознанию, что зерно его существа неизмеримо мало, мелко и незначительно по сравнению с беспредельной и абсолютной ценностью Личности Христа, что оно получает свою непреходящую ценность лишь тогда, когда сливается органически со Христом. Но весь этот процесс самоотверженного упражнения себя, перенесения себя из временного в вечное, весь этот кенозис, есть не что иное, как детально осознанная и осуществлённая первая и наибольшая заповедь: Возлюби Господа Бога твоего всем сердцем твоим, и всею душою твоею, и всем разумением твоим, и всю крепость твою» (Преподобный Иустин). Асноўныя палажэнні ўсіх Евангелляў сцвярджаюць адзіны асноўны, дамінантны закон: «В результате такого молитвенного упражнения все сердце, вся душа, весь ум, вся крепость человеческой личности умирает, истлевает в Бога. Весь человек обитает в Боге, молитвенно соединяется с Ним до чудесной близости. Воспитуемый молитвой, он постоянно обретает все больший и больший молитвенный опыт, все более святые добродетели, пока наконец не обретает средоточие всех добродетелей – любовь.

Малітва ў хрысціянскай традыцыі – гэта сустрэча з жывым Богам, Які чуе чалавека, дапамагае яму, бо любіць яго. Ва ўсіх іншых рэлігіях Бог – гэта супербыццё, якое ні спазнаць, ні ўявіць, ні апісаць, ні намаляваць, ні спасцігнуць ніяк немажліва. У хрысціянстве Бог стаўся чалавекам, менавіта таму мы маем шчасце ўявіць Яго, наблізіцца да Яго і іменна праз Ісуса Хрыста, Ягоную чалавечую сутнасць наблізіцца да Бога. Падобны шлях надзвычай складаны, на ім велізарная колькасць перашкод, якія знішчаюцца толькі з дапамогай малітвы. Тым болей, што чалавек у выключнай ступені апантаны практыцызмам, таму ягоныя звароты нагадваюць просьбу зрабіць сеё-тое па гаспадарцы. Бог заўсёды поруч з намі, але мы падчас надзвычай далёка ад Яго, Бог заўсёды ўнутры нас, але мы – звонку, Бог у нас дома, але мы ў Ім – чужыя.

Малітва ў беларускай традыцыі – не самы распаўсюджаны жанр. Можна толькі згадаць спарадычныя звароты Кірыла з Турава, Францыска Скарыны, Янкі Купалы, Якуба Коласа, Казімера Сваяка. Тым болей, што святарная малітва і паэтычная вельмі адрозныя паміж сабой, як і сам паэт у споведзі – малітве адрозны ад звычайнага хрысціяніна, бо ўпадабляецца хутчэй язычніку, невыпадкова яны параўноўваюць малітву з паганскай замовай, называючы яе замовай, закляццем, захоўваючы, аднак, усялякімі мажлівасцямі яе сакральнасць і містычнасць малітвы хрысціянскай.

Звычайны хрысціянін мае ў душы страх Божы, якім кіруецца ва ўсіх праявах духоўнага і фізічнага быцця, у ягонай малітве валадарыць *смирение*.

Паэт найчасцей – бунтар. Сцвярджаючы услед за Шлегелем перавагу мастака над звычайным чалавекам (у такой ступені, у якой апошні дамінуе над жывёлай), паэты нават кідалі выклік вышэйшай сіле, намагаючыся падчас стварыць уласную рэлігію, у нечым падобную да хрысціянства, а падчас зусім альтэрнатыўную. І называлі яе рэлігіяй душы, паэтычнай рэлігіяй, эстэтычнай рэлігіяй, аднак і ў тэарэтычным і, тым болей, практычным аспектах пацярпелі фіаска.

З гэтага часу і лічыцца, што малітва паэта і малітва хрысціяніна ў сваёй сутнаснай аснове супрацьлеглыя, антаганістычныя, бо хрысціянін павінен забыць пра сябе ў працэсе медытацыі, а ў свецкай культуры ў выключнай ступені цэніцца арыгінальнасць, індывідуальнасць артыста. *От гордости усиливается действие воображения, а от смирения оно прекращается, гордость пыжится создать свой мир, а смирение воспринимает жизнь от Бога (архимандрит Софроний)*. Аднак аб'ядноўвае іх – шчырасць, выключная шчырасць на ўзроўні споведзі, *откровения*. Мастацтва, творчасць у ідэальным выпадку павінны сыходзіць з рэлігійнага вопыту і жыцця на аснове заветаў, з пакаяння, аскезы, малітвы, якая толькі ў такім выпадку будзе валодаць выключнай сілаю. Малітва *есть наша благовейная беседа с живым Богом;... непосредственное – лицом к лицу – общение нашего бессмертного духа со своим Творцом* (Феофан Затворник). Шлях далучэння да Бога – невыказальнейшая таямніца. Містычная прырода малітвы, яе сувязь з вучэннем аб унутраным, сакральным быцці чалавека з Богам і робяць яе выключна прыцягальнай для мастацтва. На працягу тысячагоддзяў хрысціянства *разработало подробнейшую и сложнейшую физиологию молитвы* (А.А.Лосев). Таму існуе некалькі асноўных відаў малітвы – *величальная, падзячная, прашэнне*. Аднак у “чыстым” выглядзе яны існуюць параўнальна рэдка, у большасці малітваў назіраецца арганічнае спалучэнне элементаў дзвюх, а то і трох відаў малітоўнага звароту.

Аб структуры і сутнасці малітвы шмат пісаў вялікі Эразм, які сцвярджаў, што хрысціянскі воін павінен бесперапынна маліцца, каб сустрэць ворага душы чалавечай ў баявой гатоўнасці: *Чистая молитва ведет чувство на небо, словно в крепость, неприступную для врагов; знания укрепляют ум спасительными помыслами, так что не следует лишаться ни того ни другого. Одно именно вымалывает, а другое внушает, о чём надлежит молиться*. Малітва спалучае з Богам, аднак трэба дакладна ведаць, што ты хочаш пачуць ці атрымаць ад Бога (згадаем Хрыста: *Не знаете, чего просите*), менавіта таму патрэбна не сачыць за колькасцю прабарматаных псалмаў і не лічыць дасягненнем шматслоўную малітву. У гэтым, лічыў Эразм, самая вялікая памылка тых, хто яшчэ не дарос да Пісання і не здабыў мужнасці духу. У Евангеллі ад Мацвея І.Хрыстос сцвярджае: *А молясь, не говорите много, как поступают язычники; ибо они думают, что в многословии своем будут услышаны. Поэтому не уподобляйтесь им. Ибо знает Отец ваш, что вам*

нужно, прежде, чем Вы его просите. Сам апостол Павел сцвярджаў, што пяць слоў, сказаных з разуменнем, варты дзесяці тысячам слоў пустых. Маісей яшчэ не сказаў і слова, аднак пачуў: *Что ты взываешь ко Мне?*

Малітва *Велічальная* прысвечана выказванню захаплення дасканаласцю Бога і створанага ім свету. У рэлігійнай паэзіі Р.Барадуліна падобная тэма праходзіць чырвонай ніткай, але непасрэдна велічы Крэатара прысвечаны наступныя малітвы: “Слава”, “Малю”, “Кленчу”, “Сын нябёс”, “Я пачую цябе”, “Зычэнні”. Кожная з іх напоўнена непадробленым пачуццём шчыра-узнёслага адчування далучэння да нечага выюкага і недасяжнага, чаму цяжка знайсці адпаведныя словы:

– Ойча Святы, Недасяжны, Адзіны,
Дзякуй за гнеў і за ласку тваю;

– Слава ў нябёсах і на зямлі!
Слава бясконца!
Нас мілатою Сваёй наталі,
Сэрца Господняга сонца.

– Кленчу Твайму сэрцам чутаму ценю
Радасцю незлічоных вякоў.
Ушанаваць сляды летуценю
Не батыкальных Тваіх ступакоў;

– Ойча,
Твайго беспачатку Айчына
Днее сузор’евым каласком.
Думаць дазволь пра Цябе аблачынна,
У цемры зацепліцца хоць вугальком;

– О любасны Хрыстос,
Свет у Табе ўваскрос.
Тваіх вачэй святло

З бясконцасці прыйшло.

Гэтыя фрагменты з асноўных твораў падобнага плану паказваюць працэс індывідуалізацыі жанру малітвы ў паэзіі Рыгора Барадуліна. Спалучэнне ўзнёслых клічных зваротаў з канкрэтыкай зямной і дрыготкасцю растайных вобразаў падкрэслівае адметны шлях паэта да ўсведамлення і раскрыцця інтымна-духоўных адносін рэальнай асобы да Бога. Не адрываючыся ад класічнай канвы кананічнага ўзору, малітоўная лірыка беларускага паэта пазбягае выразнай стылізацыі і тым болей пераймання, напаўняючыся выключна адметным, барадулінскім спалучэннем рэлігійна-

містычнага, эмацыянальнага, высокамаральнага, выключна-нябеснага, і ў той жа нават рэальна-зямнога пачаткаў.

Падзячная – удзячнасць за атрыманае *благодзяніе*. У Р.Барадуліна гэты творы “Кайна ўдзячны”, “Прымі”, “Дзякуй Госпаду за дазвол”. Менавіта ў апошняй найбольш яскрава ўвасоблены адметнасці падобнай разнавіднасці:

Дзякуй Госпаду за дазвол
Папрысутнічаць на бяседзе,
Дзе на ўсіх засцілаўся стол,
Дзе прыткнуўся я
Збоку недзе.

Дзякуй Госпаду за дазвол
Слова мовіць на той бяседзе,
Дзе стагнаў ад рогату стол,
Сум яшчэ не прасіўся ў суседзі.

Дзякуй Госпаду за дазвол
Затрымацца на той бяседзе,
Дзе трымаўся,
Як плот за кол,
Змрок за зорку ў капітным следзе.

Час усё скапыціў наўкол.
Свет цямнець навучыўся ў медзі.
І прыходзіць канец бяседзе.

Дзякуй Госпаду за дазвол!

Бо, як сказана ў Евангеллі, *уста глаголят от избытка сердца*. Жывыя словы гаворацца, калі ў душы ёсць жыццё, ёсць Бог.

Словы ўдзячнасці за жыццё на гэтым свеце будуць рассыпаны практычна па ўсіх творах Р.Барадуліна (згадаем, што малітвы аднаго матыву сустракаюцца вельмі рэдка, часцей за ўсё традыцыйна змешваюцца два, а то і тры асноўных матывы ў структуры аднаго твора). У вышэй адзначаным прыкладзе мы бачым, як класічная форма ўдзячнасці пераплятаецца з адметнай манерай Барадуліна-паэта, што вядзе да арганічнага паяднання ўзнёслага і прыземленага, нябеснага і рэальнага, што надае гучанню твора адметны каларыт, які не выклікае ніякіх унутраных пярэчанняў, бо кожны вольны, як пісаў апостал Павел, выбраць адметную форму для выказвання ўдзячнасці Тварцу.

Найбольш распаўсюджаны від малітвы – прашэнне. У ім чалавек прызнае свае грахі, сваю слабасць, а таму просіць Бога дапамагчы пераадолець усе перашкоды на шляху да шчасця і вечнага жыцця. (“Ойча

праведны”, “Чым далей...”, “Мяно”, “Магчыма, пабачыць здолею”, “Маленне за Беларусь”, “Вераю”. Маленне аб дараванні заглушае ўсе іншыя парыванні:

– Як жа Табе, божа цярплівы,
Здакучыў я просьбам:
Бесперастаннымі
За кожны каласок
З Твае нівы,
За кожны зорчын
Помірг драмлівы
На калені
Думкамі і сэрцам стану я.

– Гасподзь! Затрымацца дазволь
На гэтай грэшнай зямлі.
Зрабі ласкавейшы мой боль
Душы раўнавагу пашлі.

– Ойча праведны, памажы
Быць пакорным тваім іспытам.
Адвядзі мяне ад мяжы
Між жыццём і спаміж нябытам.

Параўнаем падобныя творы з некаторымі іншымі ўзорамі. Бадай толькі ў “Молитве” М. Цветаевай парушаны каноны звароту і просьбы, што сведчыць аб няспеласці духоўнай, выразнай позы аўтаркі. Узор гэты характарызуе малітвы-антыпросьбы, што былі даволі моднымі ў еўрапейскай традыцыі пералому стагоддзяў:

*Христос и бог! Я жажду чуда
Теперь, сейчас, в начале дня!
О, дай мне умереть, покуда
Вся жизнь как книга для меня.*

*Ты мудрый, ты не скажешь строго:
«Терпи, ещё не кончен срок».
Ты сам мне подал – слишком много!
Я жажду сразу – всех дорог!..*

*Люблю и крест, и шёлк, и краски,
Моя душа мгновений след...
Ты дал мне детство – лучше сказки
И дай мне смерть – в семнадцать лет.*

Можа таму так трагічна скончылася зямное жыццё Марыны Цвятаевай:
*Отверстая могила их гортань языками своими злобствуют. А Эразм узмацніў:
Сердце – гробница; гортань и уста – вход в гробницу.*

Рыгор Барадулін вельмі часта выходзіць за межы толькі прыватных просьбаў, бо ў яго баліць душа за ўсё жывое на зямлі:

Божа, паспагадай усім, –
І магутнаму, і слабому,
І відушчаму, і сляпому,
Каб у згодзе жылося ім.

Божа, паспагадай усім,
Каб вайной не йшоў
Брат на брата,
Каб ржавела сякера ў ката,
Каб вячэраю пахнуў дым.

Божа, паспагадай усім, –
Каб цяплелі пагляды людскія,
Каб у старца не кралі кія,
Нічыіх не кралі Радзім.

Да любові, да чысціні,
Да святла, да святога ўлоння,
Усявышні, і заўтра, і сёння,
Заблуканыя душы вярні.

Самымі дасканалымі і ўзнёслымі ўяўляюцца малітвы. І асабліва за родную Беларусь (“Маленне за Беларусь”, “Вераю”), дзе Р. Барадулін паноўваму ўзнаўляе велічныя купалаўскія традыцыі:

Я буду маліцца і сэрцам, і думамі;
Распетаю буду маліцца душою
Каб чорныя долі з мяцеліцаў шумамі
Не вылі над роднай зямлёй, нада мной.

Гэтыя творы з’яўляюцца малітвамі ў вышэйшым сэнсе слова, дзякуючы іх асаблівай эмацыянальнасці, інтанацыі светлага смутку, нават далікатнасці, над якімі валадарыць промень адвечнай надзеі, а пейзажная дэталі (часцей за ўсё нябачная) або градацыя псіхалагічных перажыванняў індывідуалізуе сітуацыю малітвы Р.Барадуліна, нібы Давід, уздымае лад *песни восхождения* (так называюць псалмы 119-133), каб следам за вялікім псалматворцам яшчэ раз захапіцца справай Божай: *Яко узрю небеса, дела перст твоих, луну и звезды, яже ты основал еси... (Псалом 8:4).*

Паколькі беларуская мастацкая традыцыя ўвасаблення біблейскіх міфалагем нераспацаваная так шырока і змястоўна, як нават у братоў-

славянаў, то Р.Барадулін вымушаны быў арыентавацца на ўласна-нацыянальныя фальклорна-духоўныя дасягненні і ўзоры ў суседніх літаратурах. Першае асабліва праявілася ў цыкле “З застрэшша мамінае хаты”, дзе аўтар згадвае ўспрыняцце Чыстага Чэцвера (“Да ўсходу сонца”), велікоднага яечка (“Вялічка”), угодную Богу Тройцу (“На Сёмуху”), дае ўласнае тлумачэнне народным звычаям (“Траецкія дзяды”, “...З маленства ў наш сад”, “Божанька”, “Беларусь – ты мой сон велікодны”), згадвае некаторыя мясцовыя легенды і паданні (“Блаславёны спадман”, “Крывіцкае паданне”, “Нікому”, “Вушацкія прысмеркі”). Падчас ён выкарыстоўвае народную паэзію іншых народаў (“Свяцейшая панна” з *польскай*, “Святая ноч” з *нямецкай*). З Міхаіла Лермантава беларускі паэт перакладае славетную малітву “*Выхожу один я на дорогу*”, дзе дамінуе выходзіць спрадвечная сумота хрысціянскай душы, якая шукае свайго Бога (“Што ж мне так балюча, так надрыўна? Што чакаю? Жаль бярэ па чым?”); З Івана Буніна “Новы храм”, дзе апісанні алтара павінны напаміць Ісусу Хрысту зямныя песні, “парог і сонца Назарэта, Варштат і кубавы хітон”; З Дзмітрыя Меражкоўскага “Хрыстос ускрэс!”, дзе светлая радасць галоўнага свята кантрастуе з ганьбай і жабрацкасцю чалавечага жыцця, якое Хрыстос, па-сапраўднаму ўваскросшы, сустрэў бы толькі слязамі. Падобнымі зваротамі Р.Барадулін шукаў адпаведную форму зварота да Бога, аналізаваў уласны і нацыянальны менталітэт, пытаючы, якой танальнасцю можна гаварыць з Дэміургам. І, нарэшце, прыходзіць да вываду, што Бог – гэта ў першую чаргу клапатлівы Бацька, што першым абавязкам лічыць глядзець сваіх не заўсёды разумных, але так любімых дзетак. І ў якога можна папрасіць, якому можна заўсёды пакаяцца і паспавадацца, якому нават можна пажадаць сіл і здароўя ў гэтай нялёгкай справе. Падобны вобраз Бога выключна адметны ад грозных багоў у спадчыне Байрана, Гётэ, Пушкіна, Лермантава, Ён выразна болей зямны і чалавечы.

Падобнай трансфармацыі падвяргаюцца і шматлікія біблейскія міфалагемы. Так, славетнае MEMENTO замяняе выразным ПОМНІ!:

І гаворачы з быдлаю,
Помні пра Біблію.
І мроячы мрою светлую,
Помні пра апраментную.
Рупячыся ў кляцьбе,
Помні і пра сябе.

Эразм шматкроць папярэджваў, што *в божественных Писаниях есть тайны, в которые Бог не хотел, чтобы мы прникали глубже; если мы попытаемся в них проникнуть, то чем глубже мы продвинемся, тем больше будет тумана, и мы таким образом, узнаем непостижимое величие божественной премудрости и немощь человеческого разума.* Гэта добра

ўсвядоміў Рыгор Барадулін, які шмат разоў спрабаваў спасцігнуць неспасцігальнае. Згадаем фрагменты з паасобных філасофскіх твораў:

– Вечнасць на імгненне не зважае, Кожны сам сабе – былы сусед. І свая душа – радня чужая. Чалавек самотны, як сусвет;

– Дзе першы смех пан папярхнуўся плачам;

– Чалавецтва – адзіны чалавек, Якога Паўтарае ў незлічоных абліччах Люстэрка ілюзіёну зямнога;

– Неба карае зняверцаў сурова – Як ад мёртвага дрэва кара, Ад душы адстае наканаваная мова;

– Ці гэта людзі – Маладыя дровы, якія Вечнасць паліць, Каб сагрэцца?;

– Што вячней, ці неба, ці зямля? Не адкажа дзень, ні цень чмяля Думаі, покуль можна, бо пасля Зможа ўсіх сцюдзёная зямля;

– Жыццё – адчынены астрог, Але не выйсіці нам з астрога. Ідзём сюды з усіх дарог. Ключы ад волі ў Пана Бога;

– Каб людскі не зводзіўся род, Вечным семем засеяны свет гаротны. І няма на зямлі сірот, Бо па небе Бацька Бог Несмяротны;

– Цікаўнасць, трымаючы ўсё на прыкмеце, Пытаецца ў вечара з-за спіны, Ці ёсць у пані Вечнасці дзеці. Як ёсць, Дык якія і хто яны?;

Менавіта чалавечая цікаўнасць, а таксама жаданне падыходзіць да разумення нават выключна незразумелых і недаступных пастулатаў з дапамогай выключна чалавечных паняццяў прыводзіць і да з'яўлення псеўдагісторый і тэорый тыпу *Кода да Вінчы*, у якіх Хрыстос ужо да такой ступені чалавек, што мае сям'ю і дзяцей, што кардынальна супярэчыць Евангеллям і асновам хрысціянства. Гэта не новае памкненне вывесці на першы план менавіта плоцевую сутнасць, плоцевы пачатак Хрыста, хаця яшчэ Апостал Павел, які бачыў Збавіцеля ў целе, не лічыў гэта надзвычай істотным: *“Хотя мы и знали Христа во плоти, теперь уже не знаем”*. Ён патрабуе ісці за Духам Збавіцеля, а не ягоным целам. Плоць без духу не дапамагае, бо Іуда і абдымаў Хрыста, і цалаваў Яго. Бяда, што мы слухаем слова Божае цялеснымі вушамі, а не ўнутранымі. Менавіта таму плача душа нашая, бо мы, бачачы, не бачым, і, чуючы, не чуем: *Невелико дело идти плотскими ногами по стопам Христа, но очень велико – следовать за Ним в любви*. Далучэнне да Духу дапамагае вырасці крылам у душах, абуджаных Любоўю, толькі так можна ўзняцца ад цела да духу, ад пачуццёвага да спасцігаемага розумам, ад уяўна складанага да простага і зразумелага. Рыгор Барадулін аналізуе падобную праблему, але нязменны ў сваіх высновах:

Раптам бы

Закахайся Хрыстос.

Што б тады сталася

З небам і долам?

Трэба было адварнуцца анёлам,

Каб не сурочыць расчуленых слёз.

Мусіла быццам якою яна,
Каб не прагнала
Думку пра сына
І ў аблачын на пялюшкі прасіла
Трошкі кужэльнага палатна?

Чуў,
Як ад жарсці заходзіўся дол.
Неба цяплела здагадкай пачутай.
Пэўна, на шлюб
Толькі з босай пакутай
І атрымаў Ён ад Бацькі дазвол...

Праблема пошуку адпаведнай формы для адлюстравання глыбока зместу біблейнай сімволікі пастаянна хвалюе паэта, у практыцы якога надзвычай арганічна спалучаюцца старажытныя класічныя жанры і наватарскія структуры. Сярод першых, акрамя згаданых псалмаў і балад, трэба згадаць і надзвычай жорсткую форму класічнага санета. У “Палыновыя санеты” Р.Барадуліна ўвайшло 23 творы, што ўжо пазбаўляе права на вянок санетаў. Але, насуперак тэорыі, перад намі сапраўдны класічны вянок, дзе галоўнае – не колькасць радкоў у тэксе і колькасць саміх тэкстаў, а агульны настрой, які кіруе структурай і паэтыкай кожнага з маленькіх вітражоў, што ў рэшце рэшт складваюць агульную палыновую атмасферу быцця на зямлі і падрыхтоўкі да новага жыцця. Звычайна ў класічным вянку санетаў кампазіцыйнай асновай становіцца апошні санет – магістрал (праўда, бываюць выпадкі, што магістралам твор адкрываецца). Па сутнасці, і першы твор, і апошні ў цыкле Рыгора Барадуліна ёсць магістралы, бо скандэсавана выказваюць пачуцці паэта, што сугучны адчуванню кожнага чалавека, які спазнаў сваю нявечнасць у сусвеце, з якім патрэбна хутка развітацца:

Усё жыццё, як дзень адзін, прайшло.
Усё, што мучыла і хвалявала,
Перагарэла, ўціхлася трывала.
З цямніцы цені выйшлі на святло.
Таіць свой позірк перастала зло.
Змяя спакусы прыхавала джала,
Старацца лёсу засталася мала,
І паскупела ў шчодрасці кубло.

Спагады палахлівыя галіны
Дрыжаць і ахінаюць цішыню,
Даўно паразумеліся правіны.

Смялее страх, як цёмнае пытанне,
Ды падстаўляе радасць даланю
Пад лівень сонечны на развітанне.

Палын пасівеў не ад самоты, бо тут сівеюць і валуны, і завірухі, сівеюць Млечны і нявечны шлях; сівыя крушні крушацца ад скрухі; начэюць мроі груганамі; у крылаў памяці слабее ўзмах; на зямлю і ў сціхлую душу прыходзяць халады гаспадарамі; змерзлае рэха крадзецца дварамі; жыццё ад смутку гіне без хваробы; глухога бытавання марны хлуд Рос палынова, сціснуў валунова; конь засмяяўся смехам непадкутым; араллэй паснедалі плугі; усё жыццё – туга па тым жыцці.

Перад намі высокапаэтычная праекцыя жыцця, дзе спалучыліся вытокі, рэальнасць і ўяўленні пра будучыню, якая чакае ўсіх, хто меў шчасце і няшчасце жыць на зямлі. У такім стане ўжо не думаецца аб тым, што прырода бывае жывой і не жывой – яна ўся жывая: “Падперці неба не церпіцца дыму; І святы йдуць марознаю хадою. І трызніць лугам сена на сталае; Іграла сонца, ажывала тло; Ішлі па небе продкі, як аблокі; Ад славы камянеюць вершаробы; Сонца закацілася, як Мама.

Глыбокія развагі аб уласнай долі зямной прыводзяць паэта да выключна-філасофскай, глыбока паэтычнай, прарочай карціны будучыні:

А тут набытае пакінем тут.
Там давядзецца ўсё пачаць нанова.
А ці спатрэбіцца там нават слова,
Каб абжываць незразумелы кут.
Глухога бытавання марны хлуд
Рос палынова, сціснуў валунова.
А там, відаць, няўлоўная выснова
Цяжэй гнясціме воблакам пакут.
Таму туды раней за нас матулі
Ідуць, каб зноў вучыць сваіх малых,
Каб там на іх нядобра не зірнулі.
Мы там прыдбаем звычкі незямныя,
Набудзем іншы зрок ды іншы слых,
Сябе забудзем, а душа заные.

Маці паміраюць першымі, каб падрыхтаваць месца для дзяцей – якая глыбокая філасофія. Раней ён пісаў, што на клады мусім накіравацца ў апараты сваёй жа працы, каб нас пазналі дзяды.

Р. Барадулін стварыў уласную паэтычную форму, якую назваў “Ахвярынкі” (цыкл мае эпіграф “Пусці ў душу Хрыста...”). Знешне ахвярынка падобная на хоку ці танка, складаецца з трох ці двух радкоў, але не мае цвёрдай колькасці складоў. Афарыстычнасцю сваёй блізкая да Прытчаў Саламонавых, бо літаральна ў адным сказе скандэнсавана глыбокая філасофская думка і ідэальны распацаваны мастацкі вобраз. Аналізаваць іх

змест і вобразнасць практычна немажліва, застаецца толькі захапляцца
выключным майстэрствам паэта і паступова аналізаваць патэемную
мудрасць:

*Галінка трымае расу навісу –
Баіца абразіць зямлёй красу.*

*Быццам чорнаму буслу,
Душы
Просіцца затаіцца у глушы.*

*Белую аблачынку вішні,
Здаецца, выдыхнуў Усявышні.*

*І ў цямніцы ружа расцвітае,
Толькі ўсмішка ўжо ў яе
Не тая.*

*Думка просіцца ў ісціны на пастой,
Наблукайшыся
Па сцежках вякоў сіратой.*

*А ўсё ж цікава:
Ад часу ўцякаем мы
Ці час ад нас уцякае.*

*Мы – толькі пыл на далані пустыні.
Здзьмухнецца пыл –
І даланя астыне...*

*У чыстым небе спаміж вершалінак
Павук шчырэ без адпачынку,
Каб выткаць хоць ценькую аблачынку.*

*Мароз цвікі забівае без малатка.
Дарога санная грэецца ў лесе.
Змяняецца ўсмішка маладзіка.*

*Лілея на лісту, як на плытку.
Здаецца, што нахабнаю рукою
Касу ў вясёлкі зараз распляту.*

Апошні страх заікнецца смехам.
І ў поцьмах душы зварухнецца туга,
Як летаўня трава пад снегам.

Ніткай, трошкі таўсцейшай за гук,
Човен мой разам з возерам хоча
Прывязаць да хмурынкі павук.

Галодны досвітак снедае рэхам,
Пацягваючыся ў сне.
Бяздомны сабака грэецца брэхам.

Гэта ўсцешыць вока і Прарока:
Гронка бэзу, як грудка цнатлівая,
Вырываецца з кофтамкі змроку.

Старасць – гэта маладосць,
Якая сябе гукае.

Бясконцасць стагуе
Стагоддзяў стагі,
Каб нябыт анямеў ад зялёнай тугі.

Усё, што дае, назад забірае.
Таму й маладзее зямля сырая.

Глуха
Цьмее звыкла смутак воўчы.
Завіруха выплакала вочы.

Леў
За жытло не прымае хлей.

Шчодрая рука
Толькі ў жабрака.

Ціха з памяці адыходзяць імёны
Дрэў, птушак, сяброў.
Жоўтым робицца колер зялёны...

Я цяпер, як апошні колас.
З самых родных яшчэ засталіся

Бацька Бог ды ад мамы Голас.

Перастварэнне біблейскіх міфалагем у паэзіі Р.Барадуліна – знамянальнайшы этап як у творчай эвалюцыі народнага паэта, так і беларускай літаратуры ў цэлым, якая яшчэ раз сцвердзіла сваю еўрапейкасць.

© Інтэрнэт-версія: Камунікат.org, 2010 год

© PDF: Камунікат.org, 2010 год